

İstanbul Mehmet Emin Ağa Sebil-Çeşme Haziyesindeki Mezar Taşları ve Süsleme Programı

Tombstones and Dessert Program at Mehmet Emin Ağa Sebil-Fountain Cemetery in Istanbul

Zerrin KÖŞKLÜ¹

Nur Yağmur BÜBER²

¹Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum, Türkiye

²Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Yüksek Lisans Programı, Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 01.09.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested: 20.11.2025
Son Revizyon/Last Revision: 13.01.2026
Kabul Tarihi/Accepted: 13.01.2026
Yayın Tarihi/Publication Date: 19.03.2026

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Zerrin KÖŞKLÜ
E-mail: zkosklu@atauni.edu.tr

Cite this article as: Köşklü, Z. & Büber, Y. N. (2026). Tombstones and dessert program at Mehmet Emin Ağa sebil-fountain cemetery in Istanbul. *Art and Interpretation*, 47, 169-186.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ÖZ

Canlıların dünyevi yaşantısını yitirdiği gerçeklerden biri, ölümdür. Pek çok kültürde ölen kişilerin anısına yaptırılan mezar taşları dini, kültürel, sanatsal ve sosyal aidiyetin güçlü bir sembolüdür. Yaşam ile ölüm arasındaki bağın çeşitli yazı ve bezemeler ile anlatı diline dönüştüğü mezar taşları aynı zamanda ölen kişilerin cinsiyeti, mesleği ve ailesi gibi özellikler hakkında bilgi veren belgelerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da günümüze ulaşan mezar taşları hem tarihin yazıyla desteklendiği somut bir kanıt hem de yapıldıkları devrin sanatsal anlayışını biçim ve süslemeleriyle aktaran sanat eserleridir. Osmanlı toplumunda gelir düzeyi yüksek şahsiyetlerin kentin çeşitli bölgelerine yaptırdıkları sosyal karakterli yapılar işlevlerinin yanı sıra gerek hayırseverlik arzusu gerekse de banilerinin prestij yapıları olarak günümüze ulaşan örnekleriyle dikkat çeker. Sultan 3. Ahmet döneminde tersane eminliği görevinde bulunan Hacı Hüseyin Ağa ve oğlu Sipahi Ağası Mehmet Emin Ağa imar faaliyetlerini kuşaklar boyunca devam ettiren aileler arasındadır. Mehmet Emin Ağa'nın Dolmabahçe semtinde kendi arazileri üzerine 1741 yılında yaptırdığı sebil ve çeşmenin bir parçası olarak yerleştirilen haziyesi bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle mezar taşları üzerindeki kitabeler okunarak mezarların kimlere ait olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda haziredeki 26 mezara Mehmet Emin Ağa, ailesi ve bu aileyle bağlantısı olan kişilerin defnedildiği saptanmıştır. Daha sonra 18. ve 19. yüzyıla ait olan mezarların tip-leri, baş-ayak şahidelerinin formları ve başlık stilleri tipolojik olarak sınıflandırılmıştır. Mezar taşlarının süsleme programı geometrik, bitkisel ve nesnel olmak üzere üç ana başlıkta incelenerek detaylandırılmıştır. Bu incelemede Lale Devri ve sonrasında ağırlıklı olarak Batı etkili Rokoko ve Barok üsluplarıyla biçimlenen motif dağarcığına odaklanılmıştır. Bununla birlikte Mehmet Emin Ağa Haziyesi mezar taşları hem tipolojik hem de süsleme özellikleri açısından İstanbul ve Anadolu örnekleriyle karşılaştırılarak devir içerisindeki yeri ve önemi sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İstanbul, mezar taşı, tipoloji, süsleme

ABSTRACT

Death is one of the realities through which living beings lose their earthly life. In many cultures, tombstones, erected in memory of the deceased, are powerful symbols of religious, cultural, artistic, and social support. Transforming the bond between life and death into a narrative language through various inscriptions and ornaments, tombstones also serve as documents providing information about the deceased's gender, occupation, and family. The tombstones decaying in Istanbul, the capital of the Ottoman Empire, are both concrete evidence that history is supported by writing and works of art that, through their form and features, convey the artistic understanding of the era in which they were built. In Ottoman society, high-income individuals may have built structures of a social character in various parts of the city, but they also stand out as examples of both charitable donations and the prestige structures of their benefactors. Hacı Hüseyin Ağa, who served as the Shipyard Superintendent during the reign of Sultan Ahmet III, and his son, Sipahi Ağa Mehmet Emin Ağa, were among the families whose construction activities continued for generations. The graveyard, which was placed as a part of the fountain built by Mehmet Emin Ağa on her own land in the Dolmabahçe district in 1741, is the subject of this article.

The study first identified the graves by reading the inscriptions on the gravestones. It was determined that Mehmet Emin Ağa, his family, and individuals connected to this family were buried in the 26 graves in the cemetery. The types of graves, the forms of their head and foot panels, and the styles of their capitals, dating from the 18th and 19th centuries, were then typologically classified. The ornamental program of the gravestones was examined and detailed under three main headings: geometric, floral, and object-based. This study focused on the motif repertoire shaped by Western-influenced Rococo and Baroque styles from the Tulip Period and beyond. Furthermore, the Mehmet Emin Ağa Cemetery gravestones were compared with examples from Istanbul and Anatolia in terms of both typology and decorative features, and their place and significance within the period were investigated.

Keywords: Ottoman, Istanbul, tombstone, typology, ornamentation

Giriş

Mehmet Emin Ağa Sebil-Çeşme ve Haziresi, İstanbul'un Dolmabahçe semtinde Meclis-i Mebusan Caddesi üzerinde yer almaktadır (Görsel 1).

Görsel 1.

Mehmet Emin Ağa sebil-çeşme ve haziresi, 2024

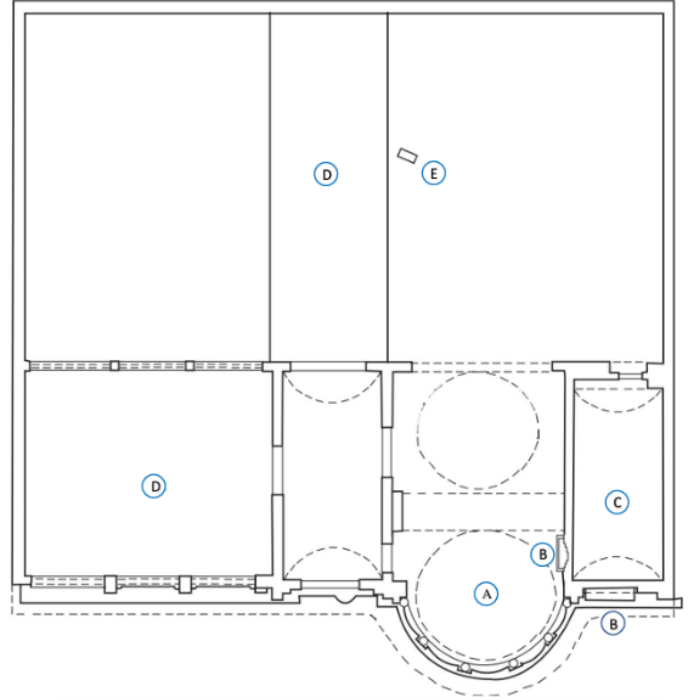
Günümüze ulaştığı şekliyle Mehmet Emin Ağa Sebil-Çeşme ve Haziresi, 3. Ahmet zamanında tersane eminiği görevinde bulunan Hacı Hüseyin Ağa'ya ait (günümüzde Dolmabahçe Camii'nin karşısından Kabataş mevkiine doğru uzanan bölge) bahçelerden biri olan alanda yer alır (Turnalı ve Yücel, 1984). Hacı Hüseyin Ağa vaktiyle Çakır Dede (Dolmabahçe) adıyla bilinen mescidi yeniden yaptırarak camiye dönüştürmüştür (Tanman, 1994). Akabinde oğlu sipahi ağası Mehmet Emin Ağa babasının ölümünden sonra kendi arazileri üzerinde bulunan bu camiye bitişik sebil ve çeşmeyi 1741 yılında inşa ettirerek külliye'nin ilk şeklini vermiştir. Daha sonra Mehmet Emin Ağa'nın oğlu vezir kethüdası ve tersane emini Hüseyin Ağa (dedesinin adı) tarafından sebilin doğusuna hamam ve sıbyan mektebi, batısına ise mermer bir şadırvan yaptırılmıştır (Erdenen, 2003; Şahin, 2009, Turnalı ve Yücel, 1984).

Tarihi süreç içerisinde külliye'nin bulunduğu bölgede yol çalışmaları gerçekleştirilmiş ve farklı dönemlerde pek çok inşaa faaliyetleri geçiren bu yapılardan (Ünsal, 1968; Önge, 1997) günümüze sebil, çeşme ve hazire ulaşabilmiştir (Görsel 2). Önge, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1964 yılında gerçekleştirdiği rekonstrüksiyon çalışmalarında Mehmet Emin Ağa Haziresinde bulunan çok sayıda mezar taşının yok olduğundan bahseder (Önge, 1997, s. 75). Günümüzde haziredeki mezar taşları arasında bulunan namazgah (kible) taşının asıl yeri ve kim tarafından yaptırıldığı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu taşın üzerinde "el-mihrab" sene 1228" yazılıdır (Gül, 2014).

Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi üzerinde bulunan kitabelere göre Mehmet Emin Ağa tarafından M.1741 yılında inşa ettirilmiştir (Taymaz, 2022). Sebilin yarım daire şeklinde dışa taşıntı yapan cephesi dış büyük kıvrımlarla 5 bölüme ayrılmış, kemerli açıklıklardaki pencereler demir şebekelerle kapatılmıştır. Günümüzde sebilin üzeri içten kubbe, dıştan piramidal bir külahlı örtülüdür (Görsel 3). Batılılaşma Devri İstanbul yapıları arasında gerek mimarisi gerekse süslemeleriyle öne çıkan sebil, Rokoko ve Barok üsluplarıyla şekillenen erken tarihli seçkin bir örnek olması bakımından önemlidir (Arel, 1975).

Görsel 2.

Mehmet Emin Ağa sebil-çeşme ve haziresi, 2024

A-Sebil, B-Çeşme, C-Su Deposu, D-Hazire, E-Namazgah(Kible taşı)

Görsel 3.

Mehmet Emin Ağa sebili, 2024

Külliye'nin batısında dikdörtgen planlı su haznesine bağımlı olarak konumlandırılan 2 çeşme bulunmaktadır. Bunlardan sebile bitişik çeşme depolu ve tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. İki yanda sütunlarla sınırlandırılan dikey dikdörtgen cephenin önünde zemin seviyesinin altında kalan bir su teknesi bulunmaktadır. Çeşme cephesi üste ayet kitabesi, altında gri renkli mermer bir pano ve onun altında inşa kitabesiyle birlikte dekoratif bir kemerle belirlenmiştir. Çeşmenin üzerindeki bezemeler erken Rokoko üslubunu yansıtan örneklerden biri olarak dikkate değerdir (Görsel 4a). Sebilin içerisinde yer alan ikinci çeşme de depolu ve tek yüzlü duvar çeşmesidir. Cephesi mukarnas kavsaralı bir niş ile belirlenen çeşme üç yönden kademeli silmelerle kuşatılmıştır. Tek lüleli, önünde su teknesi bulunan çeşme, Klasik Dönem Osmanlı mimarisinin özelliklerini 18. yüzyıla taşıyan sade bir yapıdır (Görsel 4b).

Görsel 4.

(a) Mehmet Emin Ağa çeşmesi, 2024

(b) Sebilin içindeki çeşme, 2024

Yöntem

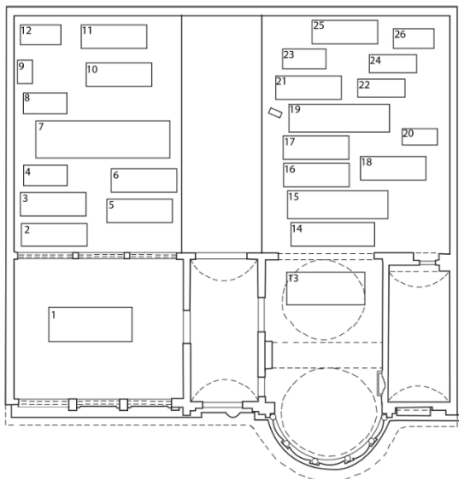
Osmanlı Devrinden günümüze ulaşan mezar taşları, İstanbul'da gerek formları gerekse süslemeleriyle yapıldıkları dönemin sanat zevkini yansıtan önemli eserlerdir. Bu çalışmada Mehmet Emin Ağa Sebil- Çeşme Haziresinde bulunan 26 mezar taşı incelenmiştir. Öncelikle haziredeki mezarların kitabeleri okunmuş, tipleri belirlenerek, baş-ayak şahidelerinin form özellikleri ile başlık türleri metodolojik olarak sınıflandırılmıştır. Çalışma özelde mezar taşlarındaki süsleme programı üzerine odaklanmış, kullanılan motiflerin Batılılaşma Devri etkilerinin üslup analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda tespit edilen üslup özellikleri İstanbul ve Anadolu örnekleriyle karşılaştırılmış, mezar taşlarının dönemin sanat anlayışı içerisindeki yeri vurgulanmıştır.

Mezar Taşlarının Yerleşim Düzeni

Çalışma kapsamında incelenen 26 mezar, külliye'nin 4 bölgesine konumlandırılmıştır. Külliye'nin giriş kapısının açıldığı dikdörtgen planlı koridor vasıtasıyla mezarlara erişim sağlanır. Bu girişin sağındaki kapıdan sebilin içerisinde bulunan Mehmet Emin Ağa'nın mezarına (III. Bölge), solundaki kapıdan ise Hüseyin Ağa'nın mezarına ulaşılır (I. Bölge). Koridorun sonundaki kapıdan iki yanda 24 mezarın bulunduğu hazireye geçilir (II. ve IV. Bölge) (Görsel 5).

Görsel 5.

Mezar taşlarının yerleşim düzeni, 2024

Mezar Taşlarının Kronolojisi

Hazirede bulunan mezarların 22'si 18. yüzyıla ve 3'ü 19. yüzyıla aittir. 1'inde ise herhangi bir yazıt bulunmamaktadır. Mezarların 15'i kadınlara ve 10'u erkeklere aittir. 4 mezarda ise ölen kişilerin kimliği tespit edilememiştir (Tablo 1-2).

Tablo 1:

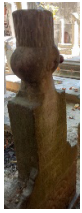
Mezarların kimlik ve tarih bilgileri

Sıra	Kişi	Tarih	Sıra	Kişi	Tarih
1	Hüseyin Ağa	M.1767-1768	14	Ayşe Hanım	M.1772
2	Fatma Hanım	M.1768	15	Mahbube kadın	M.1766
3	Zeynep Hanım	M.1752	16	-	-
4	Emine Hanım	M.1757	17	... Kadın	M.1785
5	Âdile Hanım	M.1770	18	Ali Bey	M.1767
6	Muhammed Refi	M.1770	19	Hâtem Hatun	M.1751
7	Veliyyüddin Beyefendi	M.1785	20	Seyyid Ali Bey	M.1766
8	Ayşe Hanım	M.1785	21	Abdülkâdir Efendi	M.1831
9	Akif Muhammed Efendi	M.1761-1762	22	Sâlime Hanım	M.1770
10	... Kadın	M.1829	23	... Hanım	M.1761-1762
11	Ayşe Kadın	M.1813	24	Ayşe Kadın	M.1781
12	Abdurrahman Beyefendi	M.1770	25	Muhammed Emin Bey	M.1765
13	Muhammed Emin Ağa	M.1743	26	Şerîfe Habîbe Hanım	M.1797

Tablo 2:

Mezar taşlarının kitabe metinleri

1 nolu mezar	Hüve'l Bâkî Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah Merhûm ve mağfûr Hüseyin Ağa ibnû'l merhum Muhammed Emin Ağa rûhiyçün el-fâtiha/ Fi 15 Şevval sene 1181	2 nolu mezar	Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah Merhûme ve mağfûra Fatma Hanım bintü Abdurrahman Beyefendi ibni'l Merhum Hüseyin Ağa ibni'l merhum Muhammed Emin Ağa ibni'l merhum Hüseyin Ağa ruhi şerifleri için el-fâtiha sene 1182
3 nolu mezar	Bismillâhirrahmânirrahîm Merhûme ve mağfûra Zeynep Hanım Bintü el-hâc Sâdık Ağa ibni'l merhum Muhammed Emin Ağa rûh-i şerifleri için el-fâtiha sene 1165	4 nolu mezar	Merhûme Emine Hanım bintü El-Hâc Muhammed Sâdık Ağa bin el-merhum Muhammed Emin Ağa rûhuna Fâtiha sene 1170

	Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî Merhûme ve mağfûra kızım Âdile Hanım rûhuna el-fâtiha 1184 Ramazan		Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî Merhûm ve mağfûr Oğlum Muhammed Refî'inin rûhuna el-fâtiha 1184 Ramazan
	Hüve'l-Bâkî Lâ ilâhe illallah Muham- medün resûlullah Sabıkân Mekke-i Mükerr- eme kadısı olup irtihal-i dâr-ı beka eden merhûm ve mağfûrun leh Ahmed Paşa zâde el-hâc Veliyyüddin beyefendi el-fâtiha sene 19 Rama- zan 1199		Hüve'l Hallaku'l Bakî Merhûme ve mağfûrun lehâ el-hâc Ayşe Hanım binti Abdi Paşa rûhiyçün el-fâtiha sene 1199
	Müderri-i Kiramdan Etibba-i Hassa'dan İkinci Temessülü müderri iken azimdâr-ı Cinân olan merhûm Akif Muhammed Efendi rûhiyçün el-fâtiha sene 1175		Hüve'l Hallaku'l Bakî Vefat eden merhûm Sâdık Ağa ... Muhammed Tahir Ağa kerîmesi... rûhiyçün el-fâtiha sene Zîl- ka'de 1245
	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî Lâ ilâhe illallah Mu- hammedün resûlullah Müderri-i Kiramdan Abdurrahman Beyefendi zâde Abdülkâdir Beyefendinin vâlidisi merhûme ve mağfûrun lehâ cen- net mekan Firdevs-i Aşıyan Aişe kadın rûhiyçün Rızaen lillahi Teala el- fâtiha 15 Zilkade 1228		Bin el-merhûme Fatıma Hanım binti Abdurrahman Beyefendi bin el-merhûm Hüseyin Ağa bin el-merhûm Muhammed Emin Ağa bin el-merhûm Hüseyin Ağa rûhiyçün el-fâtiha Fi sene 1184
	Merhûm ve mağfûr El-muhtac ila rahmeti rabbihi'l Ğafûr el-hâc Muham- med Emin Ağa ibnül Hacı Hüseyin Ağa rûhiyçün el-fâtiha sene 1156		Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî Merhûme ve mağfûra Ayşe hanım bintü Abdulvehhab Efendi bin Muhammed Sâdık Ağa İbni'l Hâc Muhammed Emin Ağa rûhiyçün Fâtiha sene 1186

	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî Merhûm ve mağfûr Mahbube kadın zevce-i Muhammed Sâdık ağa ibnû merhum Muhammed Emin Ağa rûhiyçün el-fâtiha sene 1180		Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah Merhûme ve mağfûrun lehâ el-muhtace ila rahmeti ... El-ğafûr ... Kadın rûhiyçün el-fâtiha sene 1199		
	Hüve'l-Bâkî Merhûm Hüseyin Ağa'nın Oğlu Abdurrahman Efendi'nin Oğlu merhûm Ali Bey rûhuna el-fâtiha sene 1181		Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah Merhûme ve mağfûra el-muhtac ila rahmeti Rabbihi'l ğafûr Hâtem Hatun zevce-i merhûm Muhammed Emin Ağa rûhiyçün el-fâtiha sene 1164		
	Merhum Hüseyin Paşa? Zadesi Merhûm es'seyyid Ali Bey rûhuna el-fâtiha sene 1180		Hüve'l-Bâkî Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah Merhûm ve mağfûr el- muhtaç ila rahmeti rabbihi'l ğafûr Mu- hammed Emin Ağanın evlad-ı kiramından? Mekke-i Mükerreme monlası İken İrtihal-i dâr-ı bekâ eden Abdurrahman Bey zâde Abdülkadir Efendi'nin rûhuna el-fâtiha Fi Şevval sene 1247		
	Nev-civanım gitti cennet başına Kıldı fırakı vâlidesi canına Muhammed Emin zâde Tahir Ağa'nın Kerîmesi Sâlime Hanım rûhuna Fâtiha sene 1184		Fâtiha Bismillâhirrahmânirrahîm Merhûme ? bintü Abdurrahman Efendi bin Hü- seyin oğlu bin el-merhum Muhammed Emin Ağa bin el-merhum el-hâc Hüseyin Ağa rûhuna sene 1175		
	Hüve'l-Bâkî Merhûme ve mağfûrun lehâ El-muhtaceti ila rahmeti Rabbiha'l ğafûr Ayşe Kadın rûhuna el-fâtiha sene 1195		Merhûm ve mağfûr Muhammed Emin Bey bin Abdurrahman Efendi Bin Hüseyin Ağa ibnül merhum Muhammed Emin Ağa rûhiyçün el-fâtiha sene 1179 Ramazan		Merhûme ve mağfûra Şerîfe Habîbe Monla rûhuna Fâtiha sene 1212

Mezar Taşlarının Tipolojisi

Mezar Tipleri

Toprak Mezarlar

Bu tip mezarlarda baş ve ayak taşı doğrudan toprağa gömülüdür. Toprak mezarlar ilk çağlara kadar uzanan eski bir geçmişe sahiptir (Özterzi, 2011). Çalışmadaki 9 nolu 1761 tarihli Akif Muhammed Efendi'ye ait mezar ve 20 nolu 1766 tarihli Seyyid Ali Bey'e ait me-

zarlar bu tiptedir (Görsel 6). Benzer örnekleri İstanbul ve Anadolu'da yaygın şekilde görülmektedir.

Görsel 6.

Toprak mezarlar, 2024

(9)

(20)

Çerçevesiz Mezarlar

İncelenen hazirede en çok rastlanan tiptir. Çalışmada 18. yüzyıla ait 16 örnekte tespit edilen bu mezarların etrafı taş veya mermer malzemeyle çevrelenmiştir. Mezarların alçak ya da içi toprakla doldurulan yüksek çerçeveleri bulunur. 2 örneğin üzeri ise kapatılmıştır (Görsel 7). İstanbul ve Anadolu'da çerçevesiz mezarların benzer örnekleri sıklıkla karşımıza çıkar.

Görsel 7.

Çerçevesiz mezarlar, 2024

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

(12)

(13)

(14)

(15)

(16)

(17)

(18)

(19)

(23)

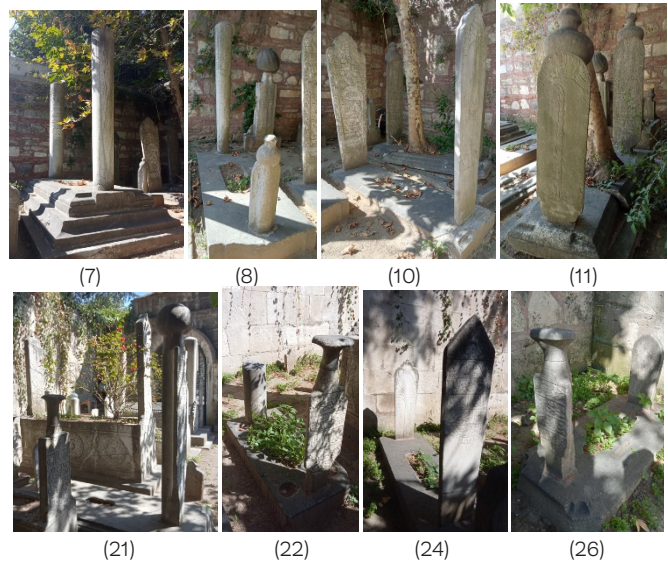
(25)

Pehleli (Kapak Taşlı) Mezarlar

17. ve 19. yüzyıl Osmanlı Dönemi mezarlarında yaygın olarak görülen mezar çeşididir. Zeminden belirli bir yükseklikte taştan yapılan bu mezarların üzeri ortasında su oyukları bulunan dikdörtgen levha şeklindeki pehle/ kapak taşıyla kapatılmıştır. İncelenen hazirede 18. ve 19. yüzyıla ait 8 mezar bu tipte yapılmıştır (Görsel 8). İstanbul ve Anadolu'da benzer örnekleri yaygındır.

Görsel 8.

Pehleli (kapak taşlı) mezarlar, 2024

(7)

(8)

(10)

(11)

(21)

(22)

(24)

(26)

Mezar Taşı Tipleri

Baş Taşı

İncelenen mezarların baş taşı şahideleri 3 ana başlıkta incelenmiş olup şahidelerin başlık tipleri alt kategoride belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3:

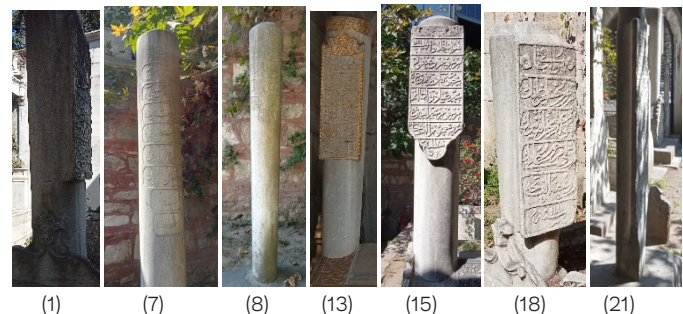
Mezarların baş taşı tipleri

Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Silindirik Gövdeli Olanlar	Üçgen/Ters "V" Tepelikli, Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar	Başlıklı, Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar
--	--	--

Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Silindirik Gövdeli Olanlar. Hazirede incelenen 7 mezarın baş şahidesinin ana yapısı silindirik gövdelidir ve yukarıdan aşağıya doğru daralan bir forma sahiptir. Şahidelerden 5'i erkek, 2'si ise kadın mezarlarına aittir (Görsel 9). Kitabeler, 7-8 nolu şahidelerde silindirik gövdenin doğrudan yüzeyine, 1-13-15-18 ve 21 nolu şahidelerde ise gövdeden çıkıntı yapan dikdörtgen bir yazı alanına nakşedilmiştir. Bu başlık türü Trabzon (Yer, 2004, s. 183), Erzurum (Hanoğlu, 2006, s. 363), İstanbul (Çelik, 2022, s. 236), Afyonkarahisar (Eroğlu ve Top, 2024, s. 139), Samsun (Nefes, 2002, s. 200) ve Edirne'de (Doğan, 2024, s. 816) olmak üzere Anadolu'daki pek çok hazirede karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 9.

Yukarıdan aşağı doğru daralan silindirik gövdeli baş taşları, 2024

(1)

(7)

(8)

(13)

(15)

(18)

(21)

Üçgen/Ters "V" Tepelikli, Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar: İncelenen 6 mezarın baş şahidesi yukarıdan aşağıya doğru daralan prizmatik dikdörtgen formda bir gövdeye sahiptir. Şahide, üçgen/ters "V" şeklindeki bir tepelikle taçlandırılmıştır. Bu şahidelerin incelenen örneklerinden 5'i 18. yüzyıla, 1'i ise 19. yüzyıla ait mezarlarda görülmüştür (Görsel 10). Benzerleri İzmir'de (Güçlü, 2013, s. 72), Muğla'da (Biçici, 2013, s. 1420), Isparta'da (Yaman, 2007, s. 200), Tekirdağ'da (Kocabaş, 2023, s. 663), Bursa'da (Köşklü ve Gökler, 2024, s. 367) ve İstanbul'da (Tüfekçioğlu, 2016, ss. 179-180; Halıcı ve Gökler, 2025, ss. 259,266) bulunmaktadır.

Görsel 10.

Üçgen/ters "V" tepelikli, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik gövdeli baş taşları, 2024

Başlıklı, Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar: Gövdesi eşit boyutta prizmatik dikdörtgen formda olan baş şahideleri birer başlıkla sonlanmıştır. Başlık formlarına göre bu tip şahideler, 7'si kadın, 5'i erkek olmak üzere toplam 12 mezarda tespit edilmiştir (Görsel 11). İstanbul'da (Kurtbil, 2009, ss. 329-332), Edirne'de (Baş, 2009, s. 552), Manisa'da (Tepekaya ve Bizbirlik vd., 2016, s. 199) ve Rize'de (Hanoğlu, 2015, s. 1882) bu tipin benzer örnekleri mevcuttur.

Görsel 11.

Başlıklı, prizmatik dikdörtgen gövdeli baş taşları, 2024

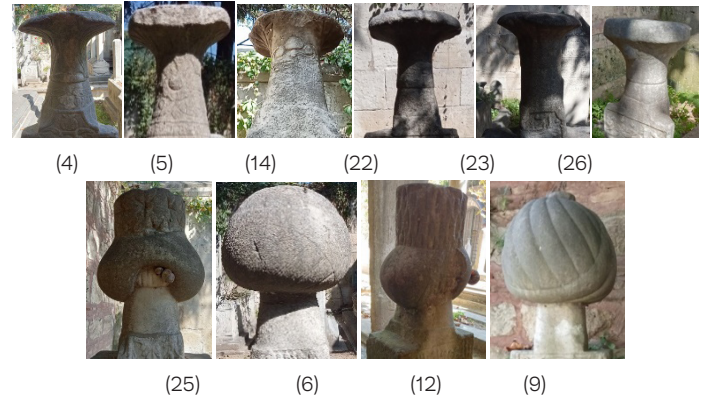

Baş Taşı Başlık Tipleri: Ölen kişinin cinsiyeti ya da yaşamı boyunca edindikleri statü ve görevlerin sembolik bir anlatıya dönüştüğü başlıklar, mezarlarda kullanılan başlıca uygulamalardandır.

İncelenen mezarlarda yalnızca prizmatik dikdörtgen gövdeli baş şahidelerinde 6 tip başlık çeşidi görülmektedir. Kadınlara ait 4,5,14,22,23,26 nolu mezarlarda hotoz tespit edilmiştir. Erkeklerle ait 25 nolu mezarda nezkeb, 6 numaralı mezarda kuka, 9 nolu mezarda ilmiye sarığı ve 12 nolu mezarda kâtibi kavuk belirlenmiştir (Görsel 12). Bu başlıklardan kâtibi kavuğun benzer örneklerine Balıkesir'de (Gökler ve Köşklü, 2019, s. 472), İstanbul/Eyüp'te (Çelik, 2022, s. 226), Trabzon'da (Yer, 2004, ss. 169-173), Uşak'ta (Bayrakal, 2016, s. 245), ilmiye sarığı İstanbul'da (Daşdemir, 2011, s. 434), hotoza Yalova'da (Seçkin ve Tanık, 2023, s. 157), nezkebe ise İstanbul'da (İşli, 2009, s. 150), İzmir'de (Uluer, 2017, s. 708), Bolu'da (Çal, 2007, ss. 295-381), Bursa'da (Mermutlu ve Öcalan, 2011, s. 81), Rize/Hemşin'de (Atacan ve Bekar, 2001, s. 15) rastlanmıştır.

Görsel 12.

Baş taşı başlık tipleri, 2024

Ayak Taşı Tipleri

Hazirede incelenen mezarlarda 22 ayak taşı belirlenmiştir. Ayak taşları formlarına göre 5 alt başlıkta incelenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4:

Mezarların ayak taşı tipleri

Üçgen/Ters "V" Tepelikli, Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar		Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Silindirik Gövdeli Olanlar		Sivri Kemerli, Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar	
Bitkisel Tepelikli ve Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar		Topuz Tepelikli, Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar			

Üçgen/Ters "V" Tepelikli, Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar: Ayak şahideleri arasında en çok rastlanan bu tip 3'ü erkeklerle ve 8'i kadınlara ait olmak üzere 18. ve 19. yüzyıl mezarlarında tespit edilmiştir. Şahidelerin gövdesi yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen yapıda olup üçgen/ters "V" formdaki bir tepelikle tamamlanmıştır (Görsel 13). Bu tip ayak şahideleri İstanbul'da (Kurtbil, 2009, s. 336), Balıkesir'de (Gökler, 2017, s. 555), Manisa'da (Şen, 2023b, s. 633) ve İzmir'de (Tunçel, 1988, ss. 175,208) olmak üzere Anadolu'da pek çok hazirede görülmektedir.

Görsel 13.

Üçgen/ters "V" tepelikli, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen gövdeli ayak taşları, 2024

(2) (3) (4) (10) (12) (14)

(16) (17) (19) (20) (21) (23)

Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Silindirik Gövdeli Olanlar: Hazirede incelenen 3'ü erkeklerle, 5'i kadınlara ait olmak üzere toplam 8 mezarın ayak şahidesi bu tipte ele alınmıştır. 18. yüzyıl mezarlarında belirlenen ayak şahidesi, form itibarıyla mermerden tek parça halinde yapılmış olup yukarıdan aşağıya doğru daralan silindirik bir gövdeye sahiptir (Görsel 14). İstanbul (Tığcı, 2010, s. 563; Doğan, 2024, s. 228), Balıkesir (Gökler, 2017, s. 593) ve Erzurum (Bayanka, 2025, s. 327) bu tipin tespit edilen örneklerinden sadece birkaçıdır.

Görsel 14.

Yukarıdan aşağı doğru daralan silindirik gövdeli ayak taşları, 2024

(1) (5) (6) (7) (13) (15) (18) (22)

Sivri Kemerli, Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar: Hazirede yalnızca 26 nolu 1797 tarihli Şerife Habibe Hanım'a ait mezarın ayak şahidesinin gövdesi yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen formundadır ve sivri kemerli bir tepelikle sonlanmıştır (Görsel 15). Bu tipin benzer örnekleri İstanbul'da (Doğan ve Gökler, 2022, s. 182), Bursa'da (Köşklü ve Gökler, 2023, s. 242), Manisa'da (Şen, 2023a, s. 1370), Rize'de (Hanoğlu, 2015, s. 1897) ve Balıkesir'de (Gökler, 2017, s. 267) karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 15.

Sivri kemerli, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen gövdeli ayak taşları, 2024

(26)

Bitkisel Tepelikli ve Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Prizmatik Dikdörtgen Gövdeli Olanlar: 24 nolu 1781 tarihli Ayşe Kadın'a ait mezarın ayak taşı akant yapraklı bir tepelikle taçlandırılmış, gövdesi yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen yapıdadır (Görsel 16). Bu tip Sinop'ta (Yeni, 2009, s. 234), Adana'da (Özkan, 2009, s. 192), Trabzon'da (Yer, 2004, s. 185), İzmir'de (Yılmaz, 2013, s. 697), Erzurum'da (Bayanka, 2025, s. 378) ve İstanbul'da (Doğan, 2024, s. 227) olmak üzere pek çok hazirede görülen yaygın bir türdür.

Görsel 16.

Bitkisel tepelikli ve yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen gövdeli ayak taşları, 2024

(24)

Topuz Tepelikli, Yukarıdan Aşağı Doğru Daralan Düşey Gövdeli Olanlar: Bu tip 8 nolu 1785 tarihli Ayşe Hanım ve 11 nolu 1813 tarihli Ayşe Kadın'a ait 2 mezarda bulunmaktadır. Her iki ayak taşının üst kısmında bombeli topuzlara yer verilmiştir (Görsel 17). Benzer örnekleri İstanbul'da (Hocaoğlu, 2020, s. 100; Gündoğdu, 2016, s. 243) ve Rize'de (Hanoğlu, 2015, s. 1894) görülmektedir.

Görsel 17.

Topuz tepelikli, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey gövdeli ayak taşları, 2024

(8)

(11)

Mezar Taşlarının Süsleme Özellikleri

Hazirede incelenen mezar taşlarındaki süslemeler geometrik, bitkisel ve nesnel olmak üzere 3 ana başlıkta incelenmiştir.

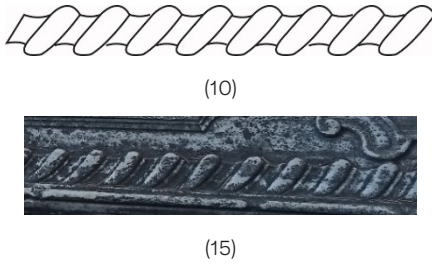
Geometrik Süsleme

Burma/Halat Örgü

Çalışmada incelenen bu motif 15 nolu mezarın kapak taşında ve 10 nolu mezarın baş taşının tepelik alınlığında yatay olarak işlenmiştir (Görsel 18). Kendi ekseninde helezonik biçimde tekrarlanarak ritmik bir hareket oluşturan burma/halat örgü motifinin benzerleri İstanbul/Kadıköy'deki (Gül, 2009, s. 91) ve İzmir/Çeşme'deki (Biçici, 2020, s. 43; Uluer, 2017, s. 389) mezar taşlarında da görülmektedir.

Görsel 18.

Burma/halat örgü, 2025

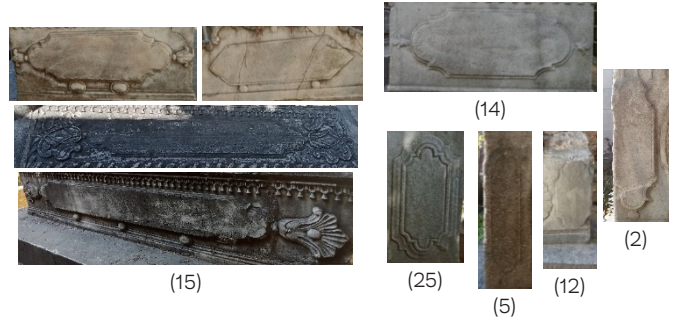

Kartuş

Kartuşlar, dikdörtgen çerçevelerin kısa ve uzun kenarlarının ya da köşegenlerinin kıvrımlı hatlarla hareketlendirilmesi sonucu oluşan bir süsleme çeşididir. Batı Sanatı etkisiyle yapıldığı dönemin üslubuna bağlı olarak biçimselinde değişime uğrayan kartuş (Halıcı, 2022a), Osmanlı Dönemi mezar taşlarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Erken Dönem Osmanlı mezar taşlarındaki uygulamalarında çevresi dilimlerle belirlenen kartuşların içerisinde yazılarla dolgulandığı tasarım Bursa Pınarbaşı Mezarlığındaki 1440 tarihli mezarda ve Molla Fenari Camii Haziresindeki 1425 tarihli mezarda (Gülgen, 2009, ss. 251,265) belirgin olarak gözlemlenir. Klasik Devirde İstanbul Eyüp Beşir Ağa Türbesi'nin Hazinesindeki 1521 tarihli (Balki, 2023, s. 66) ve Bursa Alacahırka Mezarlığındaki 1591 tarihli (Balki, 2023, s. 318) mezarda benzer kartuş formlarının uygulanmaya devam ettiği izlenir. Batılılaşma Dönemi 18. yüzyıl ve sonrasında yapılan mezar taşlarında ise bu uygulamaların yanı sıra Rokoko etkisiyle kartuşların içi bezemeli ya da boş çerçeveler halinde bir dekorasyon unsuru olarak varlığını devam ettirir. Çalışma kapsamında incelenen Mehmet Emin Ağa Haziresinde incelenen 6 mezarda tespit edilen kartuşlar (Görsel 19), sandukaların kapak taşında, kısa ya da uzun kenar panolarında görülür. 18. yüzyılın ikinci yarısına ait 2,5,12,14,15,25 nolu mezarlarda dikdörtgen yapıdaki kartuşların kısa kenarları sivri/üçgen ya da köşeleri kavisli biçimde yumuşatılmış, çevresi tek veya kademeli silmelerle belirlenmiştir. Bu stilde ele alınan kartuşların dönem içerisindeki benzer tasarımları İstanbul (Gül, 2017, ss. 117,128,136) mezar taşlarında sıklıkla karşımıza çıkar. İncelenen kartuş örneklerinde Batı etkisiyle birlikte şekillenen detaylar dikkat çekicidir. 2 nolu mezardaki dik yerleştirilen kartuşun kısa kenarlarında birer, 15 nolu mezardaki kartuşun uzun kenarlarında aralıklı olarak sıralanan Rokoko etkili boncuk/inciler bu detaylardandır. 14 ve 15 nolu mezar taşlarında olduğu gibi kartuşların kısa kenarlarına işlenen palmet motifleri ile hareketlendirilen örnekler de mevcuttur. İncelenen örneklerden 15 nolu mezardaki Rokoko stiline kartuşun benzer bir tasarımı İstanbul'da Kaptan Paşa Camii Haziresindeki 1780-1781 tarihli mezar taşında da görülür (Gül, 2017, s. 161).

Görsel 19.

Kartuş, 2024

C-S Kıvrımı

Hazirede incelenen 14,4,6,5,10,11,15,1,18,24 nolu mezar taşları C-S kıvrımlı bezemelere sahiptir (Görsel 20). Osmanlı Batılılaşma Döneminde bu motif C ve S kıvrımları yaprak biçiminde ya da sade C-S biçiminde volütlü kıvrımlarla işlenmiştir. C ve S kıvrımları özellikle Rokoko ile özdeşleşen C kıvrımlı akantlar (Halıcı, 2022b) 18. yüzyılın ilk yarısında mezar taşı bezemelerinde uygulanmaya başlamış ve yüzyılın ikinci yarısında da yoğunlaşarak kullanılmaya devam etmiştir (Gül, 2017). İstanbul Koca Mustafa Paşa Camii Haziresinde bulunan 1719-1720 tarihli mezar taşı erken tarihi bir örneği yansıtmaması açısından dikkate değerdir (Nuhoğlu, 2003, s. 23). 19. yüzyıl başlarında ise Barok dönemin S ve C kıvrımlarının hacimli, volütlü ve hareketli görünümleriyle eklektik esintili uygulamaları görülür. Hazirede incelenen 14,15,1 nolu mezar taşları volütlü, sade ve C kıvrımları ile belirlenmiş, diğer mezar taşlarında ise akant yaprakları ile kompoze edilen bezeme içerisinde ele alınmıştır. 18. yüzyılın ortalarına doğru yaygınlaşan C-S kıvrımları İstanbul ve Anadolu'daki bu zaman dilimini yansıtan mezar taşlarının vazgeçilmez motifidir.

Görsel 20.

C-S kıvrımı, 2024

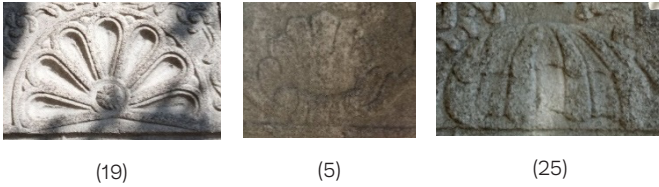
İstiridye

Hazirede incelenen 19,5,25 nolu mezar taşlarının bezemelerinde bulunmaktadır (Görsel 21). Genel kabulleri arasında yeniden doğuşun simgesi olarak farklı coğrafya, devir ve kültürlerde çok eskiye dayanan istiridye (Çakmakoğlu Kuru, 2008). Baroğun son dönemlerinde kullanılmış, fakat mimari bezemede asıl çıkışı Fransız Rocaille Döneminde C şekilli eğriler ve deniz kabuğu motifinin çeşitli biçimselleriyle oluşturulan yeni bir süsleme anlayışında izlenmiştir. Rokoko ile devam eden bu kabuk süslemeler 20. yüzyıl başına kadar birçok ülke sanatlarında etkisini sürdürmüştür. İslami Dönem daha çok içerisinde saklı inci ile ışık (Doğan, 2024) ve cennet çağrışımına bir anlam yüklemiştir, Türk-İslam Sanatlarında 11. yüzyıl-

dan itibaren görülmeye başlanan motif, Selçuklu ve Beylikler Devri Anadolu yapılarında mihrap ve kapılarda, nişlerin veya trompların kabuksu yivlerinde uygulanmıştır (Çakmaklı Kuru, 2008; Halıcı, 2022a). Osmanlı bezeme literatüründe 17. yüzyıldan itibaren görülen istiridye 18. yüzyıl ve sonrasında sanatın hemen her alanında kullanılmıştır. Özellikle çeşme mimarisinde dikkat çeken istiridye mezar taşlarında da dönemin üslupsal anlayışını yansıtan bir motif olmuştur. Mehmet Emin Ağa Sebili'nin sütun başlıkları istiridye formlu bezemesiyle gelişimin öncü örneklerindendir. Mezar taşlarında benzer örnekleri İstanbul'da (Gül, 2017, ss. 58,92,98,387; Sökütlü, 2015, s. 283; Uçar, 2018, s. 192), Edirne'de (Doğan, 2009, s. 850; Arslan, 2007, s. 456), Samsun'da (Nefes, 2002, s. 200) ve Balıkesir'de (Gökler, 2017, ss. 854-856) çok sayıda hazirede görülmektedir.

Görsel 21.

İstiridye, 2024

Bitkisel Süsleme

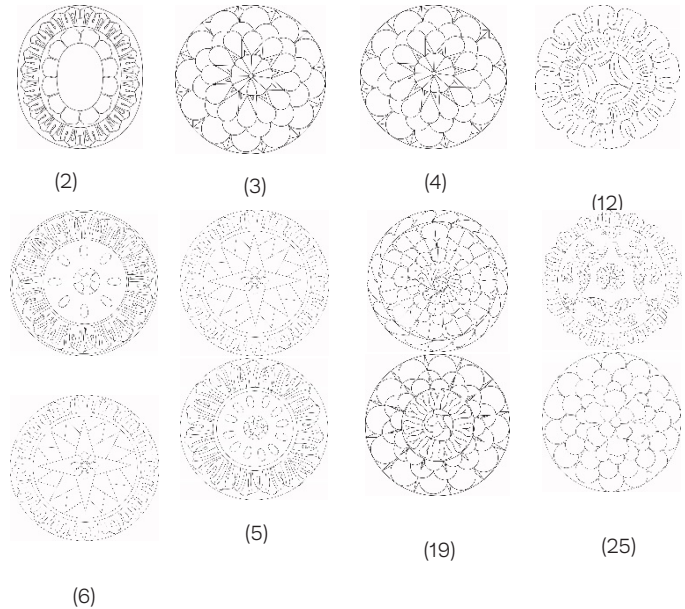
Rozet/ Gülçe/ Gülbezek /Madalyon

Sanduka tipinde yapılmış 2,3,4,12,6,5,19 ve 25 nolu mezarların kısa ve uzun kenarlarında yer alan rozetler (Görsel 22) yayınlarda farklı isimlerle anılmaktadır. 13. yüzyıldan itibaren mezar taşlarında tezini bir motif olarak görülen rozetler Osmanlı Döneminde yaygın kullanımı ile dikkat çekerler. 17. ve 19. yüzyıl arasında gülün üsluplaştırılmış klasik şekliyle gülçe/ gülbezeler zengin bir çeşitlilik gösterir. İncelenen 3,4,19 nolu mezar taşlarında benzer kurguda görülen gülçeler 18. yüzyılın çeşitlemelerindendir. İstanbul Süleymaniye Camii Haziresinde 1615-1616 tarihli mezar taşı (Uysal, 2013, s. 31) 17. yüzyılın başlarına, Edirne Gazi Mihal Camii Haziresindeki 1672 ve 1675 tarihli mezar taşları (Doğan, 2009, ss. 608,610) 17. yüzyılın üçüncü çeyreğine ait benzer gülçelerin erken örneklerini yansıtmaları açısından dikkate değerdir. Bu tip rozetler 18. yüzyılın başlarından ortalarına kadar yoğun bir şekilde klasik görünüşüyle sevilerek işlenmiş, yüzyılın sonlarına doğru ortadan kaybolmuştur. Rozetlerin klasik örnekleri İstanbul (Gül, 2017, ss. 22, 24,28,30,37,45,47,49,53,57,62,104; Uçar, 2018, ss. 58,108,117,155; Nuhoğlu, 2003, s. 318; Güven, 2018, ss. 37,248,254,257; Gündoğdu, 2016, ss. 92,100,115,120), Bursa (Çakar, 2007, s. 179; Köşklü ve Gökler, 2023, s. 260), Edirne (Karademir ve Kunt, 2019, s. 355; Baş, 2009, s. 434), Sinop (Yeni, 2009, s. 359) ve Samsun (Nefes, 2002, ss. 21-22) gibi pek çok hazirede karşımıza çıkmaktadır. Bursa Emir Sultan Mezarlığında bulunan 1829 tarihli mezar taşı (Çakar, 2007, s. 179) motifin klasik görünüşünü 19. yüzyılın başlarına taşıyan bir örnek olarak belirlemektedir. Mehmet Emin Ağa Haziresinde incelenen 2,12,6,5,25 nolu mezar taşlarında bulunan rozet bezemeleri 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra klasik görünüşünden farklı Batılılaşma Dönemi etkisindedir. Osmanlı Sanatında ilk Rokoko üslup etkili yapılardan biri olarak kabul edilen Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesinin bezemelerinde olduğu gibi haziresindeki 1765-1770 tarih aralığındaki mezar taşlarının rozetleri de Rokoko etkilidir. Ortada çiçek ya da yıldız motifinden gelişen ve etrafı kabuksu akant yapraklarıyla veya inci/ yumurta dizileriyle çevrilen rozetler farklı bezemeleriyle kendi içerisinde bir çeşitlilik sunmaktadır. Burada 1750'lerden itibaren 1770'li yıllara uzanan zaman diliminde doğal görüntüsünü kabuksu bir yapıya bırakarak istiridye kabuğuna benzeyen ancak yaprak uçlarındaki dokusu ile yaprak formu izlenen Rokoko etkili tezyini kurgular işlenmiştir. Bu süreç mezar taşların-

da rozet bezemelerinin farklı ve etkili sunumlarıyla izlenen üslup değişiminin yansımalarıdır. Hazirede incelenen rozetlerin benzer örnekleri arasında İstanbul (Gündoğdu, 2016, ss. 130,143,154; Gül, 2017, s. 152; Doğan, 2025, ss. 141,153,160), Yozgat (Yaz, 2011, s. 550), Rize (Hanoğlu, 2015, s. 602) hazire mezar taşları sayılabilir.

Görsel 22.

Rozet, 2025

Geleneksel Motifler (Palmet- Rumi -Lotus-Yaprak-Kıvrımdal)

Çalışmada incelenen 18. yüzyıla ait 7 mezar taşı geleneksel motifler palmet, rumi, lotus ve kıvrım dallarla oluşturulan bezemelerle hareketlendirilmiştir (Görsel 23). Türk-İslam Sanatlarının ana motiflerinden olan bu süslemeler Osmanlı Sanatında da erken dönemden itibaren bilhassa kalemişi bezeme programlarında yaygın bir kullanım alanı gösterir (Özkeçeci ve Ağkurt, 2023). Özellikle 12. yüzyıldan itibaren rumi ve palmet motifleri Eski Erciş-Çelebi-bağı mezar taşlarında (Uluçam, 2000, ss. 20-22; Çal, 2020a, s. 164), 13. ve 14. yüzyıl Ahlat mezar taşlarında (Karamağaralı, 1992, ss. 65-73), 14. yüzyıl Gevaş mezar taşlarında (Ayaz, 2008, ss. 105-106), 14. ve 15. yüzyıl Kayseri Seyyid Burhaneddin Hz. Mezarlığında (Sağıroğlu Aslan, 2018, ss. 267-268), Malatya Kırklar Mezarlığında (Çal, 2020b, s. 164), Niğde şehrinde bulunan beylikler dönemi mezar taşlarında (Bağcı, 2005, ss. 179-181) görüldüğü gibi bir çok merkezde Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi hazirelerinde klasikleşen formlarıyla izlenmektedir. Beylikler Dönemi ve çağdaşı 14.-15.yüzyıl Osmanlı Döneminde de (Çal, 2020a, s. 74) devam eden geleneksel motif dağılımı Bursa (Mermutlu ve Öcalan, 2011, ss. 192,202,209,249,305,371), Edirne ve İstanbul (Balki, 2023, s. 349) başta olmak üzere mezar taşlarında varlığını devam ettirmiştir. 16. yüzyılın ortalarına doğru naturalist üslup anlayışıyla gelen değişim Klasik Osmanlı mezar taşlarını da etkisi altına almış, bununla birlikte rumi, palmet ve lotus formları kompozisyonlarda etkisini kaybetmiştir. 16. ve 17. yüzyıl sonrasında Batılılaşma sürecinde çalışmada incelenen hazirede 1,15,19,13,4,3,25,1,2,18,6,14 nolu 1745-1772 aralığındaki mezar taşları geleneksel motiflerin yeni üslup anlayışı ile birlikte uygulandığı 18. yüzyıl yansımalarındandır. Burada tepelik ya da yüzey bezemelerinde uygulanan kompozisyonlarda kartuşları birbirine bağlayan, sınırlandırıcı ya da uçlarına eklenen altta bilezikle tutturulmuş palmetler Rokoko etkisindedir. 13 ve 19 nolu mezar taşlarında palmet ve lotuslarla oluşturulan bezeme klasik anlayışın yeniden yorumlandığı uygulamalardandır. Zamanla izlenen değişimde palmet-rumilerin akanta, kıvrım

dalların C-S kıvrımlı yapraklara dönüşümü 18. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonlarına aktarılan Rokoko ve Barok etkisinin biçimselinde olan özelliklerdir. Hazirede izlenen bu anlayışın erken örnekleri Kocamustafa Paşa (Sünbül Sinan) Camii Haziresindeki 1698-1699 tarihli ve 1719 tarihli mezar taşlarında (Nuhoğlu, 2003, ss. 316,319), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Haziresinde 1705-1706 tarihli mezar taşı, Turhan Vâlide Hatice Sultan Türbesi Haziresi 1712-1713 tarihli mezar taşında ve Şehzade Camii Haziresinde bulunan 1715-1716 tarihli mezar taşında (Gül, 2017, ss. 22,30,35) görülmektedir. Kompozisyonların diğer benzer örnekleri arasında İstanbul (Gündoğdu, 2016, s. 445; Nuhoğlu, 2003, ss. 86,97; Güven, 2018, ss. 24,100,445,446; Çelik, 2022, s. 363; Sökütlü, 2015, ss. 267-268), Edirne (Baş, 2009, ss. 558-559; Doğan, 2009, ss. 842-843), Trabzon (Yer, 2004, ss. 37-38) hazireleri sayılabilir.

Görsel 23.

Geleneksel motifler(rumi-palmet-lotus-yaprak-kıvrımdal), 2024

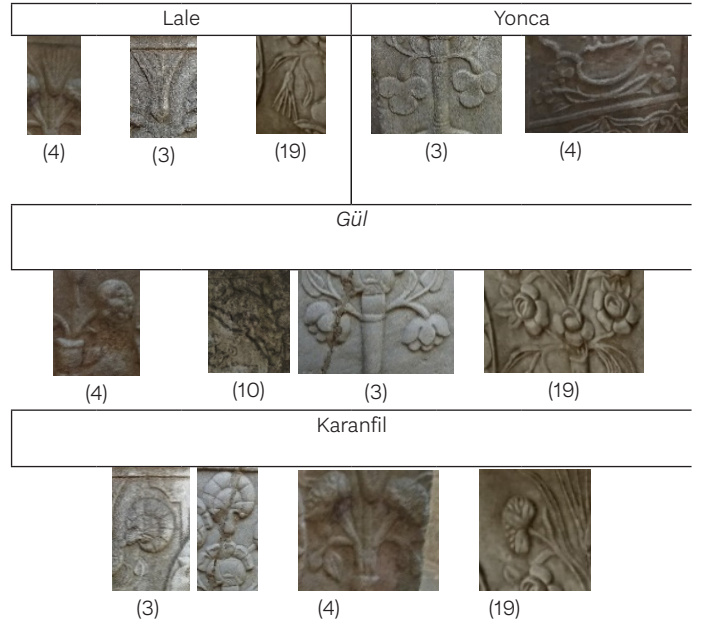

Naturalist Çiçekler

İncelenen 4,3,19,10 nolu mezar taşlarında çiçek motifleri tespit edilmiştir (Görsel 24). 10 nolu mezar taşı 19. yüzyıla, diğerleri 18. yüzyıla aittir. Mezar taşlarındaki lale, gül ve karanfil vazo içerisinde betimlenmiş, yonca ise tek başına tatbik edilmiştir. 16. yüzyıldan itibaren vazo içerisinde de betimlenen örnekleri bilinen çiçek motifleri 18. ve 19. yüzyılda farklı formlardaki üslup anlayışlarında uygulanmaya devam etmiştir (Gül, 2017, s. 338). Çiçek motiflerinde etkili olan Rokoko İstanbul ve Anadolu'da mezar taşlarında yaygın bir kullanım alanı göstermektedir. İstanbul (Gündoğdu, 2016, ss. 449-451; Uçar, 2018, ss. 178-180; Doğan, 2024, ss. 1663-1666, 1657-1682) ve Balıkesir (Gökler, 2017, ss. 776-781) hazirelerindeki çiçek motifleri ile oluşturulan bezeme bu örneklerden sadece bir kaçını yansıtmaktadır.

Görsel 24.

Naturalist çiçekler, 2024

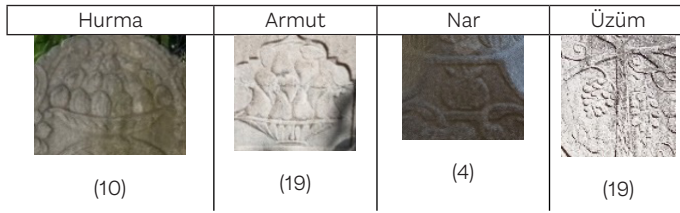

Meyve

Doğada var olan pek çok meyve hemen her devirde dini ya da sembolik bir anlam ile ilişkilendirilmiş, Osmanlı mezar taşlarında da sık uygulanan bir süsleme çeşidi olmuştur. Ölüm ile yaşam arasındaki bağın mezar taşlarında görsel bir etkiyle dile geldiği bezemelerde nar, üzüm ve hurma gibi İslam Sanatında kutsal atfedilen meyve tasvirleri bu anlatının yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Sanatında bilhassa 18. yüzyıl ve sonrasında Lale Devri etkisiyle başlayan doğaya yönelim mezar taşlarında meyvelerin zengin çeşitlilikteki estetik tasarımlarıyla sembolik bir anlatım aracına dönüşmüştür. Çalışmada incelenen 3 mezarda 4 çeşit meyve motifleri belirlenmiştir. 1757 tarihli 4 nolu mezar taşında nar, 1829 tarihli 10 nolu mezar taşında hurma ve 1751 tarihli 19 nolu mezar taşında ise yalnızca armut motifleri işlenmiştir. Bunlardan 10 nolu mezarın ayak ve baş taşında hem kâsede hem de salkım şeklinde betimlenen hurma İslam inancında ayrı öneme sahip cennet meyvesi olarak bereketin sembolü olmuştur. 19 nolu mezar taşında kâse içerisine özenle yerleştirilen armut bolluğun bereketin sembolüdür. 4 nolu mezar taşında görülen nar ise tek başına işlenmiştir. Hayat ağacının meyvesi sayılan nar, bereket, dişilik, doğurganlık ve ölümsüzlük sembolüdür. Motifin Türk-İslam süsleme sanatlarında yaygın bir kullanım alanı göstermesi cennet ile ilişkilendirilen cennet meyvesi anlatımında etkilidir (Doğan, 2024; Çağlıtütüncügil, 2013). Hazirede 3,4,19 nolu mezar taşlarında servi ağacına sarılı asma üzüm tasvirleri mezar taşlarına yansıyan bir diğer meyvedir. Hayat ağacı ile özdeşleştirilen asma üzüm (Doğan, 2024) farklı uygarlıklarda ölümsüzlük (Halıcı, 2022a), bolluk ve bereket sembolü (Gül, 2021) olarak bezemelerde yer almıştır. İslam Sanatlarında cennet meyvelerinden biri olarak güçlü anlatımıyla üzümün Mehmet Emin Ağa Haziresinde görüldüğü gibi servi ağacına dolanmış tasvirleri özellikle Osmanlı mezar taşları ve çini bezemelerinde sık rastlanan bir kompozisyonudur (Doğan, 2024) (Görsel 25). Bu meyve motiflerinin yer aldığı mezar taşlarına İstanbul'da (Erdal, 2015, s. 365; Gül, 2017, s. 74; Tüfekçioglu ve Gündoğdu, 2016, ss. 178-188), Giresun'da (İltar, 2005, s. 293), Sinop'ta (Türker, 2011, s. 274), Bursa'da (Çakar, 2007, s. 82), Trabzon'da (Önal, 2023, s. 142) ve Aydın'da (Varol, 2015, s. 152; Varol, 2019, s. 123) rastlanmaktadır.

Görsel 25.

Meyve, 2024

Akant

İncelenen haziredeki 7 mezar taşında akant yaprakları işlenmiştir (Görsel 26). Akant Osmanlı Sanatında Lale Devri'ne (1718-1730) geçiş sürecinden sonra Batılılaşma döneminde farklı bezeme programlarında yaygın bir kullanım alanı gösterir. Bâb-ı Hûmayun'da bulunan 3. Ahmet Çeşmesi'nin saçağında görülen akant yaprakları bu motifin ilk örneği olarak kabul edilmektedir (Duran ve Geyik, 2025, s. 21). Lale Devrinden sonra form ve estetik açıdan farklı üslup özellikleri gösteren akant, Batılılaşma sürecinin en sevilen motifi olmuştur. Hazirede 4, 11, 25, 24, 10, 6, 5 nolu mezar taşlarında akantlar S kıvrımlı volütlü (24 nolu), C kıvrımlı volütlü (5, 6, 10 nolu), S-C kıvrımlı volütlü (4 nolu) ve tepelik (11, 24 nolu) şeklinde olmak üzere çeşitlilik gösterir. Bunların içerisinde mezar taşlarında akantın tepede iki yana doğru salınan ve S-C kıvrımlarıyla hareketlendirilen yapısı dikkat çekicidir. Rokoko ve Barok üslup etkili akantlar 18. yüzyılın ortalarına doğru belirerek yaygınlaşmış, 19. yüzyıl Ampir etkili akantların mezar taşlarına yansılığıyla çeşitlenerek 20. yüzyılın başlarına kadar kullanılmıştır. Hazirede incelenen akantlar farklı formlarda ve ağırlıklı Rokoko etkisindedir. Burada akantın kabuksu dokusunda dilimli-dişli yaprak uçları vurgusu, kıvrılan ve savrulan kurguları Rokokonun anlatısı ile yeni bir biçime kavuşur (Duran ve Geyik, 2025). Mezar taşlarındaki rozet bezemelerinde de üzerinde durulduğu gibi mimari dekorasyona 1740'lı yıllarla Mehmet Emin Ağa Sebil-çeşmesinde kendini gösteren Rokoko akantların mezar taşlarında daha önce (Gül, 2017, s. 406) uygulandığı anlaşılmaktadır. Yalnızca 1770 tarihli mezar taşında (6 nolu) C kıvrımlı ve volütlü akantların hacimli ve naturalist görünümlü Barok etkili akantlarda izlenen bir dönem özelliği olarak dikkat çekmektedir. İstanbul ve Anadolu'da çok sayıda hazirede izlenen akantların benzer örneklerine İstanbul (Uçar, 2018, ss. 39, 49, 98; Güven, 2018, ss. 87, 286287; Daşdemir, 2011, ss. 383, 402; Gül, 2017, s. 152; Doğan, 2024, s. 451), Antalya (Keskin, 2019, ss. 95, 623), Aydın/Kuşadası (Varol, 2019, ss. 636, 647), Bursa (Çakar, 2007, s. 252) ve Manisa'da (Şen, 2023b, s. 424) rastlanmaktadır.

Görsel 26.

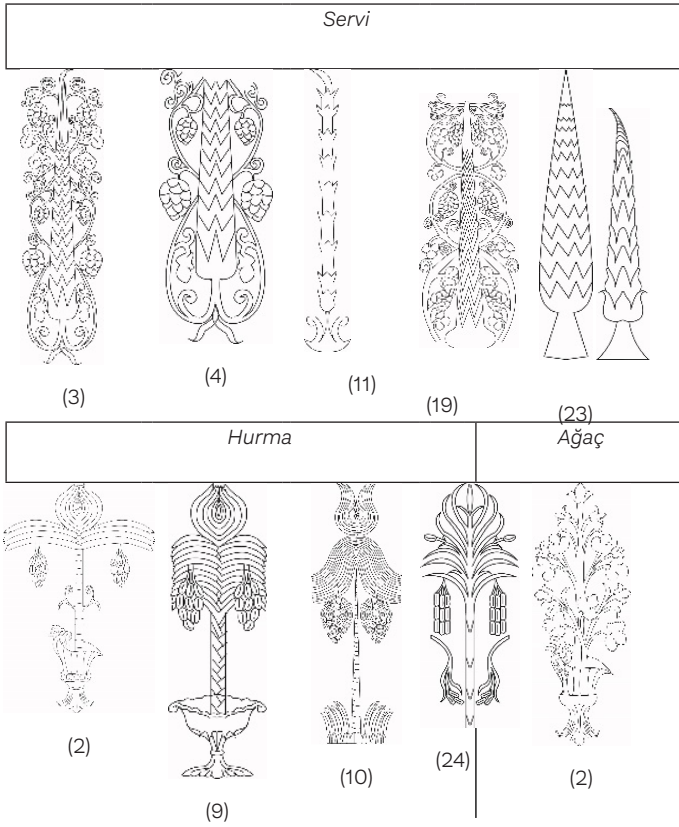
Akant, 2024

Ağaç

Ağaç farklı kültür ve inanışlarda genel bir eğilimle kutsal olarak kabul edilmiş, bu kutsallık hayat ağacı imgesiyle özdeşleşmiştir (Doğan, 2024). Doğanın gücü ile yaşam döngüsünün, dini ve manevi açıdan sembolik bir değer yüklenmesiyle ilişkilendirilen ağaçların çeşitli türleri süslemenin vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Yaşam ile ölüm arasındaki bağın yanı sıra ölümsüzlük, bolluk, bereket ve doğurganlık gibi sembolik anlatıları olan ağaçların aynı zamanda uygulanan biçimindeki estetik ve dekoratif amaçlı tasarımlar süsleme sanatları açısından dikkate değer bir etki yaratmıştır. Osmanlı Dönemi mezar taşlarında tıpkı meyve motiflerinde olduğu gibi Lale Devri ile birlikte görülen naturalist eğilim servi, hurma, asma-üzüm ve nar gibi pek çok ağaç çeşidinin de bezeme programlarında yaygınlaştığı süreci yansıtır. Bu ağaçların mezar taşlarıyla ilişkilendirildiği tasarımlarda yine cennet sembolü olarak manevi bir bağ da söz konusudur (Gül, 2021). Çalışmada incelenen Mehmet Emin Ağa Haziresindeki 10 mezarın baş ve ayak şahidelerinin tek ya da iki cephesine ağaç motifleri işlenmiştir. Ağaç motifinin bulunduğu örneklerden 8 mezar 18. yüzyıla ve 2 mezar ise 19. yüzyıla aittir. Bu örneklerden 3, 4, 11, 19, 23 nolu mezarlarda servi işlenmiştir. Farklı coğrafya ve inanışlarda hayat ağacı sembolü olarak kabul gören (Ağaç ve Sakarya, 2015; Doğan, 2024) servi Türk-İslam Sanatlarında yaygın bir kullanım alanı göstermiş, mezarlık ağacı ve mezar taşlarının da sevilen motifi olmuştur. Ağaç olarak servinin özellikleri (Çulpan, 1961) cennet ağacı kavramıyla bütünleşerek ölümsüzlük, dünya ve ölümden sonraki hayat, kötülüklerden ve düşmandan korunma, doğruluk, sabır, uzun ömür ve bereketi ifade etmektedir (Çetin ve Yayık, 2021). Mehmet Emin Ağa Haziresinde beş örnek ile temsil edilen servi 3, 4, 19 nolu mezarlarda asma dalları-üzüm salkımları arasında, 11, 23 nolu mezarlarda sade olarak betimlenmiştir. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı mezar taşlarında sık karşılaşılan servi 19. yüzyılda da uygulanmaya devam etmiştir. 2, 9, 10, 24 nolu mezar taşlarında işlenen hurma ağacı ve meyvesi hayat ağacı kavramı ile bağdaştırılan bir diğer ağaç tasviri olmuştur (Doğan, 2024). İslami Dönemde servi, asma-üzüm ağaçları gibi cennet ağacı sembolik anlatısı ile bezemenin sık tercih edilen motifleri arasında yerini almış, özellikle farklı biçimleriyle 19. yüzyıl Osmanlı mezar taşlarında yaygın olarak kullanılmıştır. Mehmet Emin Ağa Haziresinde tasvir edilen hurma ağaçları gövdenin üst kısımlarında iki yana ince uzun yaprakları ile vurgulanan ve dallarından hurma salkımları sarkıtılmış vaziyette işlenmiştir. 2, 9 nolu taşlarda ağaçlar saksı içerisinde 10, 24 nolu taşlarda toprağa gömülü şekilde tatbik edilmiştir. Hurma ağaçları farklı biçimleri ve sembolik anlatısı ile 18. ve 19. yüzyıl mezar taşlarında sık uygulanan bir tasvir olmuştur. Hazirede 2 nolu mezar taşında bir ağacın vazodan çıkan simetrik biçimde kompozisyon alanına yayıldığı görülür. Hacimli yapraklar doğal görünümünden uzak soyutlanmış, ve yer yer palmet biçimlerine dönüşmüştür. Üst kısımda S kıvrımlı kırık hat ile oluşturulan çerçeve içerisindeki palmet motifleri de bu bezemenin ayrıntılarından (Görsel 27). Osmanlı Devri mezar taşlarında sıklıkla uygulanan bu ağaç çeşitlerinin benzerleri arasında İstanbul (Doğan, 2024, s. 211; Tüfekcioğlu, 2016, ss. 173-191), Nevşehir (Yazıcıoğlu, 2004, s. 105), İzmir (Biçici, 2009, ss. 109-150), Balıkesir (Gökler, 2017, ss. 336,468,555), Ordu (Çelik, 2012, s. 172), Rize (Hanoğlu, 2015, s. 1948), Sakarya (Yavuz, 2013, s. 143) ve Edirne (Arslan, 2007, s. 560) örnekleri sayılabilir.

Görsel 27.

Ağaç, 2025

Nesneli Süsleme**Perde ve Püskül**

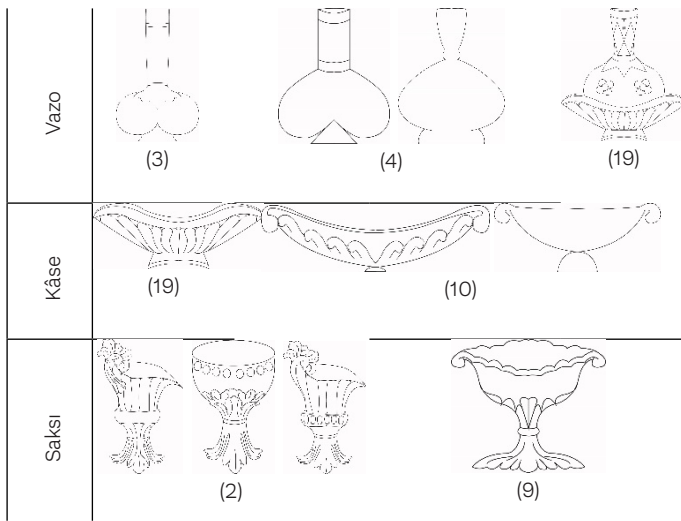
Hem işlevsel hem de iç mekân dekorasyonuna katkı sunan perdeler, zaman içerisinde süsleme sanatlarına sirayet ederek özel bir kullanım alanı bulmuştur. İslam İncasında dünya hayatını öbür dünya hayatından ayıran sembolik bir anlatım aracı olarak ifade edilen perdenin (Doğan, 2024) Türk Sanatında seramik, minyatür, duvar resimleri ve mimaride tezyini olarak uygulanan tasarımları dikkat çekicidir (Taş, 2021). Osmanlı Sanatında özellikle Batılılaşma Döneminde yaygınlaştığı cami mihraplarında, kalemşi uygulamalarında (Halıcı, 2022a) yanı sıra çeşme ve mezar taşı süslemelerinde kullanıldığı görülür. Kordon, kurdele, boncuk ya da fiyonklarla hareketlendirilen perde tasarımlarından kopan püsküller Osmanlı mezar taşlarında tek başına bir süs ögesi olarak da işlenmiştir. Bilhassa 18. yüzyıldan itibaren Rokoko ve Barok üslubunun etkisiyle motiflerde tatbik edilmeye başlanan püsküllü perdelerin ya da püskül uygulamalarının 19. yüzyılda Ampir üslubun etkisiyle artarak devam ettiği izlenir (Arık, 1999; Gökler, 2022). Çalışma kapsamında 18. yüzyılın ikinci yarısına ait 5 mezarda püsküllü perde motiflerine yer verilmiştir (Görsel 28). Bunlardan 1 ve 18 nolu mezarlar erkek, 2, 14, 15 nolu mezarlar ise kadınlara aittir. Perde kıvrımlarını anımsatan volanlı bir kuşaktan aşağıya doğru aralıklı olarak sarkan püsküller, uç kısımlarından genişleyerek çan biçiminde açılan bir yapıda (2, 14, 15, 18) ya da palmet formunda ele alınmıştır. Perde ve püskül motifinin benzerleri arasında İzmir (Yılmaz, 2013, s. 481), İstanbul (Aydoğdu, 2011, ss. 69-70; Tıgıcı, 2010, s. 393), Antalya (Keskin, 2020, s. 651) ve Bolu (Çal, 2007, s. 311) mezar taşları sayılabilir.

Görsel 28.

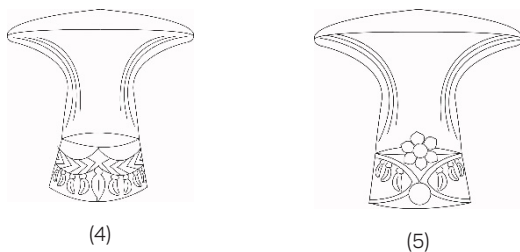
Püskül, 2024

Vazo-Kâse-Saksı

Osmanlı Sanatında belirgin ilk örneği Bursa Yeşil Türbesi'nin çini mihrabında izlenen, 16. ve 17. yüzyıl minyatür ve çinilerinde ise sıklıkla karşımıza çıkan vazolar, kâse ve saksı gibi motifler (Akar, 1969, s. 269), 18. yüzyıldan itibaren Lale Devri etkisiyle süslemenin vazgeçilmez bir unsuru olarak naturalist üsluplu çiçek buketleri, ağaçlar ve meyvelerle birlikte tasvir edilmiştir. Yüzyılın sonlarına kadar Rokoko ve Barok üslupların, bu tip dekoratif kapları kendi anlayışlarına özgü biçimlendirdiği gözlemlenir. 19. yüzyıl Ampir üslupta yerini kupa benzeri dekoratif vazolara bırakan bu tasarımların belirgin bir örneği 1830-1831 tarihli Atık Ali Paşa Camii Haziresindeki mezarda görülür. Devrin ikinci yarısında eklektik üslupların etkisiyle 1855-1856 tarihli Süleymaniye Camii Haziresindeki mezarda olduğu gibi vazolar yerine sepet ya da bereket boynuzu ile ilişkilendirilen tasarımlar gündeme gelir (Gül, 2017, ss. 338-342). Osmanlı Sanatında özellikle çeşme ve mezar taşlarında pek çok stilde ele alınan vazolar, kâse ve saksılar dekoratif bir unsur olarak kompozisyonlarda estetik bir görünüm sergilemektedir. Çalışma kapsamında incelenen 7 mezarda 4 çeşit dekoratif kap formu görülmektedir (Görsel 29). Bunlardan saksı ve vazolar naturalist üsluplu çiçeklerle, kâseler ise meyve ya da vazolar ile birlikte tezyin edilmiştir. Mehmet Emin Ağa Haziresindeki bu kap formlarından 5'i 18. yüzyıla, 1'i ise 19. yüzyıla ait örneklerdir. 3,4,19 nolu mezarlarda belirlenen vazolar kısa ya da uzun boyunlu, dar ağızlı, gövdesi şişkin, alçak kaidelere oturan formda olup, içerisinde gül ve karanfil gibi naturalist çiçek motifleri ile birlikte kompozisyonlara dahil edilmişlerdir. Kâseler kullanım açısından iki farklı şekilde ele alınmıştır. 10 nolu mezarda içerisine hurma sunumu yapılan kâse, 19 nolu mezarda içerisine vazolar oturtularak bir altlık görevi üstlenmiştir. Form olarak geniş ağızlı ve kısa gövdeli kâseler alçak ya da yüksek kaideler üzerine oturtulmuş, gövdeleri uçları kıvrımlı yivlerle hareketlendirilmiştir. 2 ve 9 nolu mezarlarda içerisinden ağaç çıkan saksılar ise 4 farklı form gösterir. Bunlardan 9 nolu mezar taşında görülen saksı geniş ağızlı, yukarıdan aşağıya doğru daralan ve yüksek bir kaide üzerine oturtulmuştur. Bu tip saksı bilhassa çeşme ve mezar taşlarında 18. yüzyılın ilk yarısında Lale Devrinde kendini gösteren yaygın bir stildir. Mehmet Emin Ağa Haziresinde 2 nolu mezarda görülen Rokoko etkili saksıların geniş ağızlı yukarıya doğru kıvrımlı hareketlerle biçim değiştirmiş, gövdeleri akant ya da inci/yumurta dizileriyle hareketlendirilmiş, kaideleri savrulur vaziyetteki akantlarla belirlenmiştir. Osmanlı Devri mezar taşlarında sıklıkla gözlemlenen bu dekoratif kap formlarının benzerlerine Erzurum'da (Bayanka, 2025, ss. 383,383), İstanbul'da (Gül, 2017, ss. 62-64; Tıgıcı, 2010, ss. 537,581), Bursa'da (Çakar, 2007, s. 510), Balıkesir'de (Gökler, 2017, ss. 330,343,561) ve Manisa'da (Şen, 2023, ss. 299, 793, 883) rastlanmaktadır.

Görsel 29.*Kap formları, 2025***Kolye**

Kolye, küpe, bilezik gibi takılar mezar taşlarında kadın ya da erkeğin yaşta ölen kız çocuklarının çeyiz sembolü niteliğinde bezeme olarak işlenmiştir. İstanbul'da Siyavuş Paşa ve Sokullu Mehmet Paşa Türbelerinin Hazirelerindeki mezar taşlarında bulunan takı motifleri, dönemin en erken tarihli uygulamalarının 17. yüzyıla ait olduğunu gösterir (Barışta, 2002). Osmanlı Devri mezar taşlarında en sık kullanılan takı türü kolyeler olup, inci, boncuk, tam, yarım ve çeyrek paralardan yapılmış tasarımlarıyla zengin bir çeşitliliğe sahiptir (Şen, 2023). Makale kapsamında incelenen 1757 tarihli 4 nolu ve 1770 tarihli 5 nolu kadın mezarlarında kolye motifi tespit edilmiştir (Görsel 30). Mezarların baş şahidelerinin alınlıklarına yerleştirilen kolye motiflerinin benzerleri Akhisar'da (Erdem, 2009, s. 127), İstanbul'da (Gülcü, 2018, s. 210), Bursa'da (Çetinaslan, 2021, s. 38), Aydın'da (Daş, 2010, ss. 114-115) ve Manisa'da (Şen, 2023, s. 122) bulunan mezar taşlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 30.*Kolye, 2025***Sütunce**

Osmanlı'nın Batılılaşma Dönemi yıllarında özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mimaride ön plana çıkan sütunceler (Okumuş, 2016) çeşme, sebil ve mezar taşlarında taşıyıcı özelliği olmayan bir süsleme unsuru olarak sıklıkla uygulanmıştır. Çalışma kapsamında 1820 tarihli 10 nolu mezarın ayak şahidesinin iki kenarını sınırlandıran sütuncenin gövdesi şişkin bir kaide üzerinden yükselir ve akant yapraklı bir başlıkla sonlanır (Görsel 31). Mezar taşlarında sütunce motifinin benzer örnekleri Samsun'da (Nefes, 2002, s. 200), Kastamonu'da (Gündoğan, 2007, s. 298), Edirne'de (Doğan, 2009, s. 852) ve Balıkesir'de (Gökler, 2017, s. 206,558) görülmektedir.

Görsel 31.*Sütunce, 2025***Sonuç**

Osmanlı Dönemi mimari ve sanat anlayışı erken devirden itibaren şekillenmeye başlamış, İstanbul'un başkent olması ile özgün kimliği klasik döneme evrilmiştir. Cami, türbe, medrese, çeşme ve sebil gibi yapı grupları arasında mezar taşları da kendine özgü biçimleri ile bu gelişimde yerini almıştır. 18. yüzyılın başlarından itibaren Lale Devriyle birlikte yaşanan yenilikçi çözümler yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı dünyasında Batı etkili Rokoko ve Barok üsluplarının egemen olduğu bir sanat ortamı yaratarak devrin mezar taşlarına da aksetmiştir. Bu kapsamda Batılılaşma Devri yıllarında inşa edilen Mehmet Emin Ağa Haziresinde incelenen mezarların tarihi, tipolojisi ve süslemeleriyle ilgili şu verilere ulaşılmıştır;

26 mezarın tespit edildiği hazirede 18. yüzyıla ait 22 mezar ve 19. yüzyıla ait 3 mezar bulunmaktadır. 4 mezarın ise kime ait olduğu bilinmemektedir. Bu mezarlardan en erkeni Muhammed Emin Ağa'ya (1743), en geç örneği Abdülkâdir Efendi'ye (1831) aittir.

Mezarların toprak, çerçevesi ve pehleli (kapak taşlı) olmak üzere 3 tipte yapıldığı belirlenmiştir. Baş ve ayak taşlarında yukarıdan aşağı doğru daralan silindirik ve üçgen/ters "V" tepelikli yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen gövdeli olan şahideler aynı tasarımlarla ele alınmıştır. Bunun yanı sıra baş şahidelerinin başlıklı- prizmatik dikdörtgen gövdeli olan form, ayak şahidelerinde ise sivri kemerli-yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen gövdeli, bitkisel tepelikli-yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen gövdeli, başlıklı-yukarıdan aşağı doğru daralan düşey prizmatik dikdörtgen gövdeli yapıdaki tipleri saptanmıştır. Mezarların baş şahidelerinde başlık tipi olarak kadın mezarlarında hotoz erkeklere ait mezarlarda ise nezkeb, kuka, ilmiye sarığı ve kâtibi kavuk tespit edilmiştir. Bunlardan yalnızca 8 nolu Ayşe Hanım (1785) ve 11 nolu Ayşe Kadın'a (1813) ait mezarlarda bombeli topuz kullanılmıştır. Çalışmada mezarların tipleri, baş-ayak şahideleri ve başlık formlarının İstanbul ve Anadolu örnekleriyle karşılaştırmalı analizinin sonucunda Osmanlı Dönemi mezar geleneğinde 18. ve 19. yüzyıl uygulamalarının Mehmet Emin Ağa Haziresinde de devam ettiğini göstermektedir.

Mezarların baş-ayak şahidelerinde, sanduka kapaklarında, kısa ve uzun kenar panolarında süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemeler kompozisyonlarda bitkisel, geometrik ve nesnel olmak üzere üç çeşitte ele alınmıştır. Mehmet Emin Ağa Haziresi özellikle süsleme gelişiminin kronolojisinde Klasik, Lale Devri ve Rokoko üsluplarının mezar taşlarına yansıtıldığı önemli bir zaman dilimini yansıtmaktadır. Külliye'nin günümüze ulaşan yapıları sebil ve çeşmesi üzerinde de dönemin ilk Rokoko etkili motiflerine yer verilmiş olması Lale Devri sonrasında Batı etkili görülen ilk üslup anlayışı Rokoko'nun mezar taşlarında da tanımlanması açısından dikkate değerdir. Yaklaşık 18. yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl başlarına uzanan bu süreçte Batılılaşma Döneminin süsleme anlatısı bu küçük hazirede çağdaşı diğer hazirelerle motif ve kompozisyon açısından benzer özellikler sergilemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir; K.Z.- B.N.Y. - Tasarım; B.N.Y. - Denetleme; K.Z. - Finansman; B.N.Y. - Materyaller; B.N.Y. - Veri Toplanması ve/veya İşlemesi; K.Z.- B.N.Y. - Analiz ve/veya Yorum; K.Z.- B.N.Y. - Literatür Taraması; K.Z.- B.N.Y. - Yazıyı Yazan; K.Z.- B.N.Y. - Eleştirel İnceleme; K.Z.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zeka Kullanımı: Yazar, bu çalışma için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept; K.Z.- B.N.Y. - Design; B.N.Y. - Supervision; K.Z. - Fundings; B.N.Y. - Materials; B.N.Y. - Data Collection and/or Processing; K.Z.- B.N.Y. - Analysis and/or Interpretation; K.Z.- B.N.Y. - Literature Search; K.Z.- B.N.Y. - Writing Manuscript; K.Z.- B.N.Y. - Critical Review; K.Z.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author has stated that they did not use artificial intelligence-supported applications for this work.

Kaynakça

- Ağaç, S. & Sakarya, M. (2015). Hayat ağacı sembolizmi, *International Journal of Cultural and Social Studies*, 1, 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/253501>
- Akar, A. (1969). Tezini sanatlarımızda vazo motifleri, *Vakıflar Dergisi*, 8, 267-289. <https://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/handle/11352/1621>
- Arel, A. (1975). *18. yüzyıl İstanbul mimarisinde batılılaşma süreci*. İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınevi.
- Arık, R. (1999). Osmanlı sanatında duvar resimleri, *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, 11, 423-435.
- Arslan, A. (2007). *Edirne üç şerefeli camii haziresi mezar taşları* (Tez No.205568) (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Atacan, V. & Bekar, S. (2001). *Rize Hemşin yöresi Osmanlı mezar taşları ve kitabeleri*. Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı.
- Ayaz, B. M. (2008). *Gevaş mezar taşları*. (Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Van. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aydoğdu, A. (2011). *19. yüzyıldaki bazı hazirelerdeki (sur içi bölgesi) mezar taşlarında kullanılan motiflerin analizi*, (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bağcı, Y. (2005). *Niğde şehrinde bulunan beylikler dönemi mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Balki, M. S. (2023). *Bursa, Edirne ve İstanbul'daki erken Osmanlı dönemi mihrabiye mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı), Van. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Barışta, H. Ö. (2002). *Osmanlı imparatorluğu dönemi Türk mezar taşlarından bazı takı tasvirleri*, [Bildiri], XIII. TTK Kongresi, (s. 1311-1313), Ankara, TTK Yayınları.
- Baş, E. (2009). *Edirne beylerbeyi camii haziresi'nde bulunan mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bilim Dalı), Edirne. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bayanka, M. (2025). *Erzurum merkez hazirelerinde bulunan mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bayrakal, S. (2016). *Uşak'ta Osmanlı mezar taşları*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Biçici, H. K. (2009). Tire müzesinde bulunan süslemeli mezar taşlarından bazı örnekler (XVIII-XIX. yy.), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, 109-150. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auifd/issue/40621/488523>

- Biçici, H. K. (2013). Muğla Ortakent'te bulunan Osmanlı dönemi süslemeli mezar taşları-II, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 6(2), 2013, 1373-1436. https://isam-veri.org/pdfdrg/G00015/2013_6_2/2013_6_2_BICICIHK.pdf
- Biçici, H. K. (2020). *Çeşme kalesinde bulunan süslemeli mezar taşları*. İksad Yayınevi.
- Çağlıtütüncü, E. (2013). Türk süsleme sanatında nar: form, köken ve ikonografik anlamı, *TÜBAR*, 33, 62-92. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16974/177379>
- Çakar, G. (2007). *Bursa Emir Sultan mezarlığı'ndaki 18. ve 19. yüzyıl mezar taşları* (Tez. No. 207279) (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çakmakçılı Kuru, A. (2008). İkonografik açıdan ortaçağ Türk mimarisinde yer alan istirdiye motifleri, *Erdem*, 52, 111-124. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/43874/539874>
- Çal, H. (2007). *Göynük (Bolu) şehri Türk mezar taşları*, *Vakıflar Dergisi*, 30, 295-381.
- Çal, H. (2020a). Erken Osmanlı dönemi mezar-mezar taşları. Özbek, Y. & Budak, A. (Ed.), *Fetih öncesi Osmanlı sanatı ve mimarisi* (s. 51-94), NKM Yayın Grubu Literatürk Academia.çulpabğangül
- Çal, H. (2020b). Malatya kırıklar mezarlığı mezar-mezar taşlarında bezeme, *Bilgi- Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 94, 159-187. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tkhcbva/issue/71953/1157569#article_cite
- Çelik, B. (2012). *Ordu ili, Ünye ilçesi, Hacı Osman Ağa Camii haziresindeki mezar taşları* (Tez. No. 347123) (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı), Samsun. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çelik, B. (2022). *İstanbul Fatih Burmalı mescid haziresi* (Tez. No. 744969) (Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı), Bursa. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çetin, Y. & Yayık, B. (2021). Tasavvuf düşüncesinde servi ağacı ve Türk islam sanatındaki yansımaları, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 100, 485-513. <http://ktpmakale.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=164724375&YayinTarihi=2021&Sayi=10>
- Çetinaslan, M. (2021). *Taşların dili İnegöl mezarlıkları ve mezar taşları*. Aras Kültür Sanat.
- Çulpan, C. (1961). Serviler I. İsmail Akgün Matbaası.
- Daş, E. (2010). Bozdoğan mezar taşları, *Sanat Tarihi Dergisi*, 2(19), 109-127. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/16529/172521>
- Daşdemir, S. (2011). *İstanbul Selimiye camii haziresi* (Tez. No. 300472) (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Doğan, B. (2009). *Edirne Gazi Mihal camisi haziresi'ndeki mezar taşları* (Tez. No. 241064) (Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Edirne. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Doğan, M. E. & Gökler, B. M. (2022). Deniz müzesi komutanlığı'ndaki mezar taşları, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (47), 173-198. <https://doi.org/10.21497/sefad.1128575>
- Doğan, M. E. (2024). Mihrışah vâlide sultan imaret avlusunda yer alan mezar taşlarından örnekler, *Palmet Dergisi*, 6, 206-238. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/palmet/issue/87373/1538612>
- Doğan, B. (2024). *Antik devirden İslamiyete sanat ve tasavvufta semboller*. Kapı Yayınları.
- Duran, A., & Geyik, G. (2025). İstanbul örnekleriyle Osmanlı batılılaşmasında akant motifinin dönüşümü, *Sanat ve Yorum*, (45), 18-34. <https://doi.org/10.47571/sanatyorum.1460721>
- Erdal, G. (2015). İstanbul II. Bâyezid camii haziresi mezar taşlarında meyve motifleri (batı etkisi, dini hoşgörü, kutsallık ve değişim), *Journal of Turkish Studies*, 10(2), 351-366. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7940>
- Erdem, T. (2009). *Akhisar Ulu camii ve Paşa camii hazireleri'ndeki mezar*

- taşları (Tez. No. 234507) (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Erdenen, O. (2003). *Lale devri ve yansımaları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Eroğlu, Ö. & ve Top, M. (2024). Afyonkarahisar müzesi'ndeki Osmanlı dönemi bazı mezar taşları *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 7(10), 123-57, doi:10.56448/ataddergi.1392125.
- Gökler, B. & Köşklü, Z. (2019). Balıkesir zağnos paşa camii haziresi'ndeki kavuk tipleri, *Journal of Turkish Research Institute*, (66), 453-478. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4243>
- Gökler, B. M. (2017). *Balıkesir mezar taşları* (Tez. No. 479364) (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Sanatları Anabilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gökler, B. M. (2022). *Rize'de Osmanlı dönemi camileri*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Sanatları Ana Bilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Güçlü, İ. (2013). *Bayındır Yakapınar köyü mezar taşı kitabeleri* (Tez. No. 337561) (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı), İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gül, H. (2014). *İstanbul namazgâhları*, (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gül, S. (2009). *Kadıköy Taşköprü caddesi mezarlığı (Batı yönündeki 18. yüzyıl mezar taşlarının sanat tarihi açısından değerlendirilmesi)*, (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gül, S. (2017). *İstanbul suriçi'ndeki Osmanlı mezar taşları bezemelerinde üslup analizi (1703-1861)*, (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gül, S. (2021). *Osmanlı Mezar Taşlarında Ağaç Tasvirleri (18. ve 19. yüzyıl)*, 24. Uluslararası Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı (7-9 Ekim 2020), 299-321. <https://acikerisim.nevsehir.edu.tr/handle/20.500.11787/3953>
- Gülcü, A. İ. (2018). *Eyüp Sultan türbeler ve anıt mezarlar*. Eyüp Sultan Belediyesi Yayınları.
- Gülgen, H. (2009). *Osmanlı mezar taşlarının Bursa ve civarındaki ilk örnekleri*, (Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı), Bursa. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gündoğan, B. (2007). *Kastamonu Ferhat Paşa camisi haziresi mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gündoğdu, O. (2016). *Üsküdar'daki Ahmediye külliyesi haziresi*, (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Güven, S. (2018). *İstanbul Küçük Ayasofya camii (Sergios Bakhos kilisesi) haziresinde bulunan Osmanlı dönemine ait mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı), Konya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Halıcı, E. & Gökler, B. M. (2025). III. Mustafa türbesi haziresi'ndeki hizmetkârlara ve cariyeleere ait mezarlar üzerine bir inceleme, *Art-Sanat*, 24, 254-83. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2025.24.0002>.
- Halıcı, E. (2022a). *Osmanlı başkentlerinde XVIII-XX. yüzyıl türbelerinde kalemî süslemeler*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Halıcı, E. (2022b). Nakşidil Vâlide Sultan türbesi'nin süsleme programı ve üslup özellikleri, *Sanat Tarihi Dergisi*, 31(1), 263-295. <https://doi.org/10.29135/std.981195>
- Hanoğlu, C. (2006). *Erzurum Merkez'de cami hazirelerinde bulunan XVIII.-XIX. yy. mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Hanoğlu, C. (2015). *Batılılaşma dönemi Rize mezar taşları*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Hocaoğlu, Z. (2020). *Üsküdar Mihrimah Sultan camii haziresindeki mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı), Samsun. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- İltar, G. (2005). *Giresun ili sahil şeridindeki Osmanlı mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Anlara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- İşli, H. N. (2009). *Osmanlı serpuşları*. İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Ajan-sı.
- Karademir, M., & Kunt, İ. (2019). Edirne Şehabeddin Paşa camii haziresi mezar taşları, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (46), 329-356. <https://doi.org/10.21563/sutad.636876>
- Karamağaralı, B. (1992). *Ahlat mezar taşları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Keskin, B. (2019). *Antalya'da Osmanlı dönemi mezar taşları: Alanya ve Manavgat ilçeleri*, (Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi anabilim Dalı), Antalya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Keskin, M. (2020). *Görsel sanatlarda perde imgesi*, (Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü), Düzce. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kocabaş, B. (2023). Velimeşe eski mezarlık alanındaki Osmanlı mezar taşları, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 649-66. <https://doi.org/10.53718/jgtad.1182455>
- Köşklü, Z. & Gökler, B. M. (2023). Umurbey camii haziresi'ndeki XVIII. yüzyıl serpuşlu mezar taşları, *Bilimname*, (49), 237-268. <https://doi.org/10.28949/bilimname.1226165>
- Köşklü, Z. & Gökler, B. M. (2024). Umurbey camii haziresi'ndeki XIX. yüzyıl serpuşlu mezar taşları, *Turcology Research*, (80), 362-380. <https://doi.org/10.62425/turcology.1424754>
- Kurtbil, Z. H. (2009). *Kadıköy Taşköprü caddesi mezarlığı (Batı yönündeki 19. yüzyıl mezar taşlarının sanat tarihi açısından değerlendirilmesi)*, (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Mermutlu, B. & Öcalan, H. B. (2011). *Tarihi Bursa mezar taşları I. Ömür Matbaacılık*.
- Nefes, E. (2002). *Samsun yöresinde bulunan mezar taşları*, (Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı), Samsun. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Nuhoğlu, M. (2003). *Kocamustafa Paşa (Sünbül Sinan) camisi haziresi*, (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Ana Bilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Okumuş, A. (2016). *Türk süsleme sanatlarında Barok ve Rokoko*. İlke Kitap.
- Önal, R. Ç. (2023). Trabzon Boztepe'de Âhî Evren Dede camii ve türbesi haziresindeki Osmanlı dönemi mezar taşları, *Journal of Palmette*, (3), 125-160.
- Önge, Y. (1997). *Türk mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde su yapıları*, Türk Tarih Kurumu.
- Özkan, S. (2009). *Geç dönem Osmanlı Adana mezar taşları (18-20.yy.)*, (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Konya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özkeçeci, İ., & Ağkurt, N. (2023). Gaziantep'te bulunan Handan Bey camii ahşap süslemeli alanlarının desen çözümlemesi, *Art Vision*, 29(50), 1-11. <https://doi.org/10.5152/ArtVis.2023.2232110>
- Özterzi, S. (2011). *Anadolu'da neolitik ve kalkolitik dönemdeki mezar tiplerinin ve ölü gömme geleneklerinin sosyokültürel açıdan değerlendirilmesi*, (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Antropoloji Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Sağiroğlu, Aslan, A. (2018). *Burhaneddin Hz. mezarlığı, mezarları ve mezar taşları*. ÇEKÜL.
- Seçkin, S. & Tanık, S. (2023). Yalova, İlyasköy'de bulunan osmanlı dönemi mezar taşları, *Erdem Dergisi* (84), 139-174. <http://dergipark.org.tr/en/pub/erdem/article/1319196>
- Sökütlü, Y. (2015). *İstanbul Üsküdar Şeyh Devati Mustafa Efendi camii haziresinde bulunan mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Kayseri. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Şahin, S. (2009). *Değişim sürecinde Osmanlı mimarlığı III. Ahmet ve I. Mahmut dönemi (1703-1754)*, (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Şen, A. (2023a). Manisa'nın Salihli ilçesi, Poyraz köyü mezarlığında bulunan Osmanlı dönemi mezar taşları, *Diyanet İlmî Dergi*, 59, 1339-1372. <https://doi.org/10.61304/did.1380575>
- Şen, A. (2023b). *Manisa Salihli'de Osmanlı dönemi mezar taşları*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Tanman, M. Baha. (1994). Karaabalı Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 4, Ana Basım AŞ.
- Taş, E. (2021). Türk tezyinatında perde, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (45), 271-294. <https://doi.org/10.21497/sefad.944089>
- Taymaz, B. (2022). *Osmanlı dönemi İstanbul sebil ve çeşme kitabelerinin biçim ve içerik açısından değerlendirilmesi*, (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Tepekaya, M. & Bizirlik, A. & Okumuş, N. (2016). *Manisa'da Osmanlı dönemi hazireleri*. Manisa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Tıgci, S. (2010). *İstanbul Divanyolu'nda Sultan II. Mahmud Türbesi'nin haziresindeki mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Tunçel, G. (1988). *Batı anadolu bölgesinde cami tasvirli mezar taşları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Turnalı, B. & Yücel, E. (1984). İstanbul'da bazı tekkelerin yerlerine dair bir araştırma, *Vakıflar Dergisi*, 18, 141-163.
- Tüfekçioğlu, A. & Gündoğdu, O. (2016). Üsküdar-Ahmediye külliyesi haziresi meyve tasvirli mezar taşları, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (36), 173-191. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsed/issue/24330/257855>
- Türker, F. (2011). *Sinop Seyyid Bilal türbesi haziresindeki mezar taşları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı), Samsun. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Uçar, Z. (2018). *İstanbul Çorlulu Ali Paşa külliyesi mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Antalya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Uluçam, A. (2000). *Eski Erciş-Çelebibağı mezarlığı ve mezar taşları*. Türk Tarih Kurumu Yay.
- Uluer, B. (2017). *İzmir/Çeşme (merkez) ve Alaçatı'daki Osmanlı dönemi mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Uysal, N. (2013). *Süleymaniye camii haziresi*, (Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Kayseri. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ünsal, B. (1968). *İstanbul'un imarı ve eski eser kayıpları*, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, 2, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Enstitüsü Yayınları.
- Varol, A. H. (2015). *Aydın, Koçarlı, Cihanoğlu camii haziresi mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Varol, A. H. (2019). *Aydın Kuşadası Adalızade mezarlığı Osmanlı mezar taşları*, (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yaman, B. (2007). Isparta gülcü mezarlığı mezar taşları, *Erdem*, 16(48), 169-202. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44053/542821>
- Yavuz, S. (2013). *Sakarya ili Geyve ilçesi Osmanlı dönemi mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Sakarya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yaz, Ü. (2011). *Yozgat merkez Osmanlı camii hazirelerinde bulunan mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Kayseri. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yazıcıoğlu, E. (2004). *Nevşehir-Hacı Bektaş-i Veli külliyesi haziresi'nde yer alan mezar taşları*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yeni, Ö. (2009). *Sinop arkeoloji müzesi'nde sergilenen Türk islam dönemi mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Konya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yer, K. (2004). *Trabzon Sütlüklü şehir mezarlığındaki 18. yüzyıl mezar taşları*, (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yılmaz, E. (2013). *İzmir Ödemiş'teki Türk-İslam devri mezar taşları*, (Doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı), Van. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Görsel Kaynakça

Görsel 1.

Yazarlara aittir.

Görsel 2.

Yazarlara aittir.

Görsel 3.

Yazarlara aittir.

Görsel 4.

Yazarlara aittir.

Görsel 5.

Yazarlara aittir.

Görsel 6.

Yazarlara aittir.

Görsel 7.

Yazarlara aittir.

Görsel 8.

Yazarlara aittir.

Görsel 9.

Yazarlara aittir.

Görsel 10.

Yazarlara aittir.

Görsel 11.

Yazarlara aittir.

Görsel 12.

Yazarlara aittir.

Görsel 13.

Yazarlara aittir.

Görsel 14.

Yazarlara aittir.

Görsel 15.

Yazarlara aittir.

Görsel 16.

Yazarlara aittir.

Görsel 17.

Yazarlara aittir.

Görsel 18.

Yazarlara aittir.

Görsel 19.

Yazarlara aittir.

Görsel 20.

Yazarlara aittir.

Görsel 21.

Yazarlara aittir.

Görsel 22.

Yazarlara aittir.

Görsel 23.

Yazarlara aittir.

Görsel 24.

Yazarlara aittir.

Görsel 25.

Yazarlara aittir.

Görsel 26.

Yazarlara aittir.

Görsel 27.

Yazarlara aittir.

Görsel 28.

Yazarlara aittir.

Görsel 29.

Yazarlara aittir.

Görsel 30.

Yazarlara aittir.

Görsel 31.

Yazarlara aittir.

Structured Abstract

In many cultures, gravestones erected in memory of the deceased are powerful symbols of religious, cultural, artistic and social identity. Transforming the bond between life and death into a narrative language through various inscriptions and decorations, gravestones also serve as documents providing information about the deceased's gender, profession and family. In Istanbul, the capital of the Ottoman Empire, surviving gravestones are not only tangible evidence of history supported by writing but also works of art that convey the artistic understanding of their period through their form and ornamentation. In Ottoman society, structures with a social character built by high-income individuals in various parts of the city are noteworthy for having survived to this day, serving both as acts of philanthropy and as prestige buildings for their patrons. Hacı Hüseyin Agha, who served as the Superintendent of the Imperial Arsenal (Tersane Emini) during the reign of Sultan Ahmed III, and his son, Mehmet Emin Agha (the Sipahi Agha), belonged to a family whose construction activities continued for generations. Of the units of the social complex (külliye)—comprising a mosque, sebil (public fountain), fountain, hammam (bathhouse), primary school, and shadirvan (ablution fountain)—built by Mehmet Emin Agha and his family on their own land in the Dolmabahçe district over different periods, only the sebil, fountain, and hazire (funerary enclosure) have survived. This hazire, located as part of this small külliye, constitutes the subject of this article. In this study, the inscriptions on the gravestones were first deciphered to identify to whom the graves belong. In this context, it was determined that Mehmet Emin Agha, his family, and individuals connected to them were buried in the hazire. Of the 26 graves identified in the hazire, 22 date to the 18th century and 3 to the 19th century. The ownership of 4 graves remains unknown. The earliest example in this group belongs to Muhammed Emin Agha (1743), and the latest to Abdülkâdir Efendi (1831).

The architectural and artistic style of the Ottoman period began to take shape from its early days, evolving into a unique identity during the Classical period after Istanbul became the capital. Among building groups like mosques, tombs, madrasas, fountains, and sebils, gravestones also found their place in this development with their distinctive forms. The innovative trends that emerged with the Tulip Period in the early 18th century created an artistic environment in the Ottoman world, from the second half of the century onward, dominated by Western-influenced Rococo and Baroque styles, which was also reflected in the gravestones of the era. This study classifies the types of graves in the hazire of Mehmet Emin Agha from the 18th and 19th centuries, along with the forms of the head and foot stelae and their headdress styles, in a typological manner. The ornamentation program of the gravestones is examined in detail under three main categories: geometric, floral and objective. This analysis focuses on the repertoire of motifs shaped predominantly by the Western-influenced Rococo and Baroque styles during and after the Tulip Period. Furthermore, the gravestones in the hazire of Mehmet Emin Agha are compared with examples from Istanbul and Anatolia in terms of both their typology and ornamentation to interrogate their place and significance within the period. Within this scope, the following findings were reached concerning the typology and ornamentation of the graves examined in the hazire of the Mehmet Emin Agha Külliye, which was built during the years of Westernization;

The graves were identified as being of three types: earthen, framed, and sarcophagus-covered (pehleli). The head and foot stelae with cylindrical shafts tapering upwards and those with triangular/inverted "V" finials on vertically tapering prismatic rectangular shafts were treated with the same designs. In addition, forms with prismatic rectangular shafts featuring headdresses for head stelae were identified, while for foot stelae, types with pointed-arch, floral finials, and headdresses on vertically tapering prismatic rectangular shafts were determined. As headdress types on the head stelae, the hotoz and topuz were identified for female graves, while the nezkeb, kuka, ilmiye sarığı (turban of the ulema), and katibi kavuk (scribe's kavuk) were identified for male graves. Of these, only on the graves of Ayshe Hanım (1785) and Ayshe Kadın (1813) was the hotoz headdress type used on the footstones. The comparative analysis of the grave types, head and foot stelae, and headdress forms with examples from Istanbul and Anatolia demonstrates that the 18th and 19th-century practices of the Ottoman grave tradition continued in the Hazire of Mehmet Emin Agha. Ornamentation was applied to the head and foot stelae, sarcophagus lids, and the short and long side panels. The Hazire of Mehmet Emin Agha reflects a significant period in the chronology of ornamental development, where Classical, Tulip Period and Rococo styles are mirrored on the gravestones. The fact that the surviving structures of the külliye, the sebil and the fountain, also feature the first Rococo-influenced motifs of the era, is noteworthy for defining the Rococo style—the first Western-influenced style seen after the Tulip Period—on gravestones as well. Extending from the mid-18th to the early 19th century, this process shows that the narrative of ornamentation during the Westernization period in this small hazire exhibits similar characteristics in terms of motif and composition to its contemporaries.